GELDGEDRAG · HET ESSAY

Waarom vermogen opbouwen?

Begrijp geld.
Bepaal genoeg.
Bouw vermogen op.

Een leesversie voor onderweg, op papier
of voor een rustig moment zonder scherm.

30 oktober 2026 · Met grafieken en bronverantwoording

De webeditie en interactieve grafieken bekijken

Inhoud

Inleiding 3

Deel I De spelregels van geld 5
1 Wat is geld . . . 5
2 Hoe een lening nieuw geld maakt . . . 5
3 Een uitbreidbare geldhoeveelheid, maar een eindig leven . . . 8
4 Koopkracht bewaren . . . 8

Deel II Welke prikkels het geldsysteem sturen 11
5 Waarom leningen aantrekkelijk zijn . . . 11
6 Groei maakt de beloften draaglijker . . . 12
7 Waarom we de rekening liever vooruit schuiven . . . 14
8 Er is altijd een reden om meer te willen . . . 15

Deel III Hoe het geldsysteem doorwerkt in ons leven 17
9 Waarom een loon en een bezit niet gelijk stijgen . . . 17
10 Wanneer vooruitkomen steeds meer van je vraagt . . . 19
11 Geldzorgen nemen ook aandacht in beslag . . . 19
12 De druk komt mee naar huis . . . 20
13 De gouden kooi groeit stap voor stap . . . 21
14 Niet alles wat waardevol is, groeit in euro’s . . . 22

Deel IV Wie haalt voordeel en wie draagt de lasten 23
15 De voorsprong van wie al bezittingen heeft . . . 23
16 Schuld helpt niet iedereen op dezelfde manier . . . 25
17 Een reserve geeft je tijd om te kiezen . . . 25
18 Begrijpen zonder een nieuwe schuldige te zoeken . . . 26

Deel V Leven met een eigen maat voor genoeg 27
19 Van loon naar minder afhankelijkheid van loon . . . 27
20 De bril waardoor we naar geld kijken . . . 29
21 Risico verdwijnt niet doordat het vertrouwd voelt . . . 30
22 Een aanpak die ruimte bewaart . . . 31
23 Wanneer meer kennis geen gevoel van genoeg geeft . . . 32
24 Geef genoeg een concrete betekenis . . . 33
25 Bezittingen een doel geven en de ruimte gebruiken . . . 34
26 Een andere manier om naar geld te kijken . . . 35

Bronnen en verantwoording 37

Begrijpen hoe ons geld wordt gecreëerd, welke prikkels het systeem sturen en wie er uiteindelijk de vruchten van plukt, is essentieel om als individu én als samenleving vooruit te geraken

Waarom voelt hard werken niet altijd als vooruitkomen? Dit essay bekijkt geld door een monetaire lens: hoe de spelregels onze keuzes beïnvloeden, waarom bezit en loon anders groeien en hoe we daarbinnen een eigen maat voor genoeg kunnen vinden.

Inleiding

Je doet wat je geleerd hebt. Je werkt, probeert wat opzij te zetten en denkt na over later. Toch voelt het soms alsof je vooral moet blijven bijbenen. Je loon stijgt, maar het leven wordt ook duurder. De aankoop of beleving waarvoor je spaart schuift opnieuw een stuk verder weg. Een promotie lijkt steeds minder een vrije keuze en steeds meer iets wat nodig is om niet achter te raken.

We zoeken de verklaring dan gemakkelijk bij onszelf. Misschien werken we niet hard genoeg. Zijn we te weinig ambitieus. Hebben we te weinig karakter om te sparen. Of we wijzen naar anderen: mensen die te veel verdienen, te weinig bijdragen of betere kansen kregen. Ondertussen blijft een vraag buiten beeld. Welke rol speelt het geldsysteem waarin we allemaal proberen vooruit te komen?

Die vraag wil ik in dit essay centraal zetten. Geld is de maat waarin we ons loon, ons spaargeld en onze toekomstplannen uitdrukken. Maar die maat blijft niet gelijk. Er komt geld bij, schulden groeien en prijzen veranderen. Wie alleen naar zijn eigen inzet kijkt, mist daardoor een deel van wat zijn mogelijkheden bepaalt binnen een systeem.

Mijn belangstelling begon ook bij iets persoonlijks. Toen ik stopte met voetballen, viel meer weg dan de sport. Het was een deel van mijn identiteit geworden en een extra bron van inkomen naast mijn job. Ik zocht een nieuwe invulling in een bijberoep, maar merkte dat meer doen niet vanzelf een antwoord gaf op de onrust erachter. Aan wie probeerde ik iets te bewijzen? Wat wilde ik eigenlijk bereiken met al die inspanning? Waarom voelde genoeg zo zelden als genoeg?

Mijn uitgangspunt is kritisch tegenover een geldstelsel dat blijvende prijsstijgingen nastreeft en sterk op leningen steunt. Inzichten uit de Oostenrijkse school hielpen me om te vragen wie nieuw geld ontvangt, hoe dat prijzen en keuzes beïnvloedt en waarom uitstellen zo aantrekkelijk blijft.[1] Bitcoin leren begrijpen als een decentraal monetair netwerk heeft die zoektocht verder gevoed.[2][3] Economie gaat ook over menselijk gedrag en maatschappelijke keuzes. De gebruikelijke beleidsaanpak is daarom niet het enige denkbare vertrekpunt.

De gedachte die ik wil uitwerken is deze: als geld over langere tijd koopkracht verliest en de toegang tot gewenst bezit duurder wordt, moeten mensen zich blijven aanpassen. Meer verdienen, een betere positie zoeken of meer risico nemen. Die beweging sluit aan bij onze neiging om te vergelijken, meer te verlangen en lastige keuzes vooruit te schuiven. Zo versterken het systeem en ons gedrag elkaar. De rekening wordt niet alleen in euro’s betaald, maar ook in tijd, aandacht en energie.

Dat inzicht kan iets van de persoonlijke schuld wegnemen. Het betekent niet dat je geen invloed hebt. Het maakt duidelijker waarop je invloed hebt. Je hoeft het geldstelsel niet te veranderen om je eigen keuzes te onderzoeken. Je kunt leren hoe de spelregels werken, welke risico’s je al draagt en hoe je minder afhankelijk wordt van je volgende loon.

Dat kan door de spelregels van geld in je voordeel te benutten. Maar daarna komt de vraag die voor mij het belangrijkst blijft. Waarvoor wil je die vrijgekomen keuzeruimte gebruiken? Als vermogensopbouw opnieuw een opdracht wordt om eindeloos meer te hebben, zijn we weinig opgeschoten. Ik wil beter begrijpen hoe geld werkt, zodat het een bewustere plaats in mijn leven krijgt. En zodat genoeg ook werkelijk genoeg mag worden.

DEEL I

De spelregels van geld

1 Wat is geld

Een uur werk krijgt een prijs. Een woning krijgt een waarde. Een opleiding, een vakantie en onze oude dag worden plannen waarvoor een bedrag nodig is. Geld helpt ons om heel verschillende dingen met elkaar te vergelijken. Juist doordat we het overal gebruiken, vergeten we gemakkelijk naar die maat zelf te kijken.

Geld heeft drie vertrouwde taken: we betalen ermee, drukken er prijzen in uit en proberen er koopkracht voor later mee te bewaren.[4] Vooral die laatste taak raakt ons leven. Wie spaart, heeft vandaag iets niet gekocht of tijd aan werk besteed, in de verwachting daar later iets voor te kunnen krijgen. Als dat geld minder kan kopen, verandert de opbrengst van die eerdere inspanning.

Een bedrag vertelt intussen weinig over de weg ernaartoe. Een euro uit loon betaalt dezelfde rekening als een geërfde of geleende euro. Toch kan de ene veel meer tijd of moeite hebben gevraagd dan de andere. Daarom zegt iemands inkomen of vermogen niet automatisch hoeveel die persoon heeft bijgedragen, hoe hard hij heeft gewerkt of wat hij als mens waard is.

Ik gebruik in dit essay enkele woorden in een vaste betekenis. Bezittingen zijn wat je hebt: geld op een rekening, een woning, aandelen. Een schuld is wat je nog moet terugbetalen. Trek je de schulden af van de waarde van alle bezittingen, dan krijg je het nettovermogen. Vanaf hier bedoel ik met vermogen steeds dat nettovermogen. Een woning van 300.000 euro met 200.000 euro openstaande schuld draagt dus 100.000 euro bij aan het vermogen.

Dat onderscheid maakt zichtbaar waarom een hoog loon, veel bezittingen en veel vermogen verschillende dingen zijn. Je kunt goed verdienen en bijna alles nodig hebben voor je maandelijkse uitgaven. Je kunt een dure woning hebben en tegelijk veel verschuldigd zijn. Wat mij interesseert, is hoeveel keuze er overblijft als je het hele plaatje bekijkt.

2 Hoe een lening nieuw geld maakt

Bij een bank denken we gemakkelijk aan een doorgeefluik. De ene klant spaart, de andere leent dat geld. Maar wanneer een bank een lening toekent, kan zij op dat moment een nieuw tegoed op de rekening van de klant zetten. Tegelijk krijgt de bank een vordering op die klant: het recht om terugbetaling te vragen. Dat nieuwe rekeninggeld bestond voordien niet.[5]

Stel dat een bank je 200.000 euro leent voor een woning. Jij gaat een schuld aan en krijgt geld waarmee je de verkoper kunt betalen. De verkoper ontvangt dat geld, terwijl jij de volgende jaren een deel van je loon moet gebruiken voor aflossingen en rente van de

lening. De bank brengt zo koopkracht naar vandaag en betalingen naar de toekomst. Bij terugbetaling van de hoofdsom verdwijnt het overeenkomstige bankgeld weer. De rente is een betaling aan de bank en is een belangrijke bron van inkomsten voor de bank.

Banken noemen dit kredietverlening. Ik gebruik verder het gewone woord lening wanneer het over een concrete overeenkomst gaat. Het is belangrijk om te begrijpen dat niet elke lening nieuw geld maakt. Als jij 100 euro aan een vriend leent, geef je bestaand geld door. Een banklening kan echter wel nieuw bankgeld creëren. Bankgeld verschilt op zijn beurt van het geld dat banken bij de centrale bank aanhouden om onderlinge betalingen af te handelen.[4]

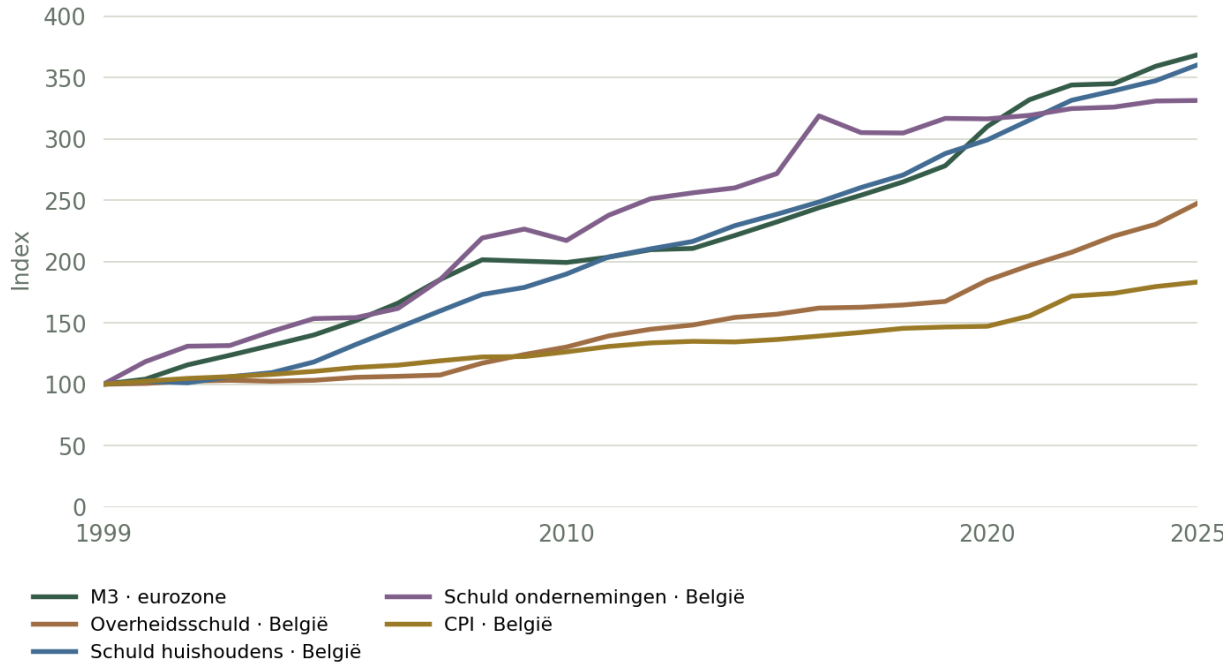
Dat betekent niet dat banken naar believen kunnen blijven uitlenen. Ze moeten verliezen kunnen dragen, betalingen uitvoeren en aan regels voldoen. Er moeten ook klanten zijn die willen en kunnen terugbetalen. De centrale bank beïnvloedt die voorwaarden onder meer via de rente.[5]

De betekenis gaat verder dan boekhouden. Wie een nieuwe lening krijgt, kan vandaag meebieden op goederen die er al zijn. Als veel kopers tegelijk meer kunnen lenen en er weinig extra woningen bijkomen, vergroot niet alleen hun kans op een huis. Ook de prijs van woningen zal waarschijnlijk stijgen doordat er geld beschikbaar is om te bieden op een schaars aanbod aan woningen. Dat is een van de manieren waarop de inrichting van geld de voorwaarden van ons leven verandert.

De grafiek hieronder laat zien hoe die beweging over een langere periode doorwerkt. Alle reeksen eindigen hoger, maar hun tempo en verloop verschillen. Nieuw geld, schulden en prijzen bewegen in ons stelsel niet los van elkaar. Meer geld in omloop kan de vraag vergroten, terwijl bestaand aanbod niet altijd kan meegroeien. Hoe dat in prijzen terechtkomt, hangt ook af van andere factoren. Voor mij is hier vooral de richting van belang: over deze periode namen de bedragen waarin we ons leven afrekenen duidelijk toe, namen de schulden van de overheid, de ondernemingen en de huishoudens toe en zagen we ook een toename van de totale geldhoeveelheid.

Geldhoeveelheid, schulden en consumentenprijzen

1999-2025 · 1999 = 100

Reeks	Index 2025	Groei sinds 1999
M3 · eurozone	368,5	+268,5%
Overheidsschuld · België	247,6	+147,6%
Schuld huishoudens · België	360,4	+260,4%
Schuld ondernemingen · België	331,3	+231,3%
CPI · België	183,3	+83,3%

M3 in de eurozone naast Belgische overheidsschuld, leningen van huishoudens, schuld van niet-financiële ondernemingen en de Belgische CPI. Alle reeksen beginnen op index 100: de lijnen tonen relatieve groei, geen vergelijkbare bedragen. CPI toont hier het consumentenprijsniveau, niet het jaarlijkse inflatiepercentage.

De geografische dekking en definities verschillen. M3 en de schulden zijn standen op jaareinde; CPI is een jaargemiddelde. De schuldsectoren worden niet opgeteld tot een totale schuldmaatstaf. De lijnen tonen geen één-op-éénrelatie en bewijzen geen oorzakelijk verband tussen geld, schuld en consumentenprijzen.

Bronlinks: ECB Data Portal · Monetary aggregate M3 - stocks · Nationale Bank van België (NBB) · Geconsolideerde bruto overheidsschuld · Nationale Bank van België (NBB) - NBB.Stat · Uitstaande schuld huishoudens · Nationale Bank van België (NBB) - NBB.Stat · Uitstaande schuld niet-financiële ondernemingen · Statbel · Consumptieprijsindex België

3 Een uitbreidbare geldhoeveelheid, maar een eindig leven

Banken kunnen nieuw geld creëren. Wij kunnen geen extra levensjaren voor onszelf bijmaken. Die tegenstelling is voor mij de kern van het verhaal.

Onze tijd heeft een grens. Werk vraagt uren, verplaatsingen en voorbereiding. Het vraagt vaak ook herstel en aandacht nadat de werkdag voorbij is. De prijs van een hoger inkomen is daarom groter dan wat er op je loonbrief staat. Een promotie kan je financiële mogelijkheden vergroten en tegelijk de avonden innemen waarvoor je juist meer wilde verdienen.

De hoeveelheid geld heeft niet zo'n vooraf vastgelegde grens. De euro behoort tot wat we fiatgeld noemen: geld dat niet tegen een vaste hoeveelheid goud kan worden ingewisseld en waarvan de voorraad niet voor altijd vastligt. Vertrouwen, de werking van het betaalstelsel en de instellingen erachter houden het bruikbaar.[4] Er kunnen meer euro's ontstaan zonder dat er op hetzelfde moment evenveel woningen, energie of vrije tijd bijkomen.

Die inrichting is historisch gegroeid. Onder Bretton Woods waren veel munten gekoppeld aan de dollar, en buitenlandse monetaire autoriteiten konden dollars tegen een vaste goudprijs inwisselen. Op 15 augustus 1971 schortte president Nixon die inwisselbaarheid op. De poging om het vaste wisselkoersstelsel te behouden liep daarna vast.[6] Daarmee verdween een belangrijke begrenzing. Het was niet het begin van alle geldontwaarding, wel een beslissende stap naar het huidige stelsel.

Vanuit de Oostenrijkse traditie wordt geld niet gezien als een neutraal laagje over de economie. Waar nieuw geld verschijnt en welke prijzen daardoor eerst veranderen, beïnvloedt wie iets kan kopen en tegen welke voorwaarden.[1] Die vraag spreekt mij aan: als de maat waarin wij ons leven afrekenen verandert, kunnen we de gevolgen niet alleen bij ons eigen gedrag zoeken.

Bij geld dat zijn koopkracht beter bewaart, zou wachten een andere betekenis krijgen. Je zou minder druk ervaren om snel te consumeren of ter bescherming van je spaargeld een volatiele belegging te zoeken. Dat zou niet alle schaarste of competitie wegnemen. Het maakt wel zichtbaar dat de huidige verhouding tussen sparen, risico nemen en vooruitkomen geen neutrale vanzelfsprekendheid is.

4 Koopkracht bewaren

Je kunt jaren sparen en toch merken dat wat je wilt kopen sneller duurder wordt. Het bedrag groeit, maar de afstand tot je doel wordt net groter. Om dat te begrijpen, moeten we naar koopkracht kijken: wat je met geld kunt kopen.

Inflatie betekent in dit essay een stijging van de consumentenprijzen. Ik gebruik het woord dus niet als synoniem voor groei van de geldhoeveelheid. Die twee hangen samen via bestedingen en verwachtingen, maar zijn niet hetzelfde. Ook een duurdere energievoorziening of een tekort aan goederen kan prijzen doen stijgen.[7][8] De vraag

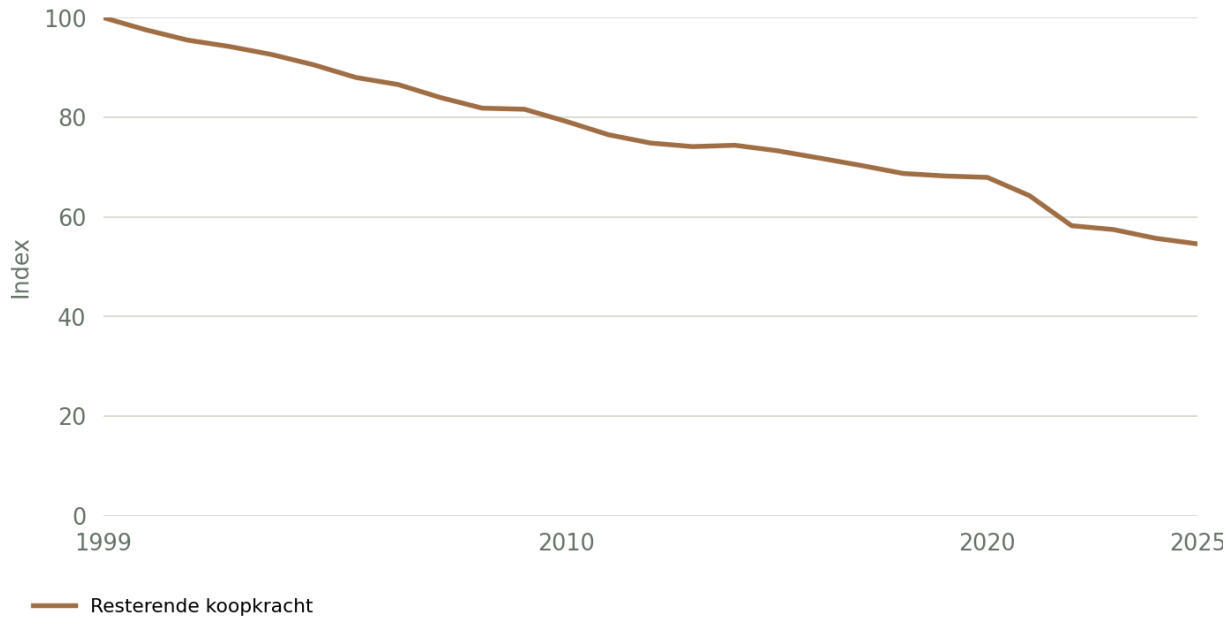
waar een concrete prijsstijging vandaan komt, verschilt van de vraag welk prijsverloop het beleid op langere termijn nastreeft.

Daar is de keuze duidelijk. De ECB mikt op twee procent inflatie op middellange termijn voor de eurozone. Zij noemt dat prijsstabiliteit en motiveert het onder meer als bescherming tegen deflatie en als ruimte om de rente te kunnen verlagen.[9] Het doel is dus niet dat hetzelfde bedrag na dertig jaar dezelfde koopkracht heeft. Een gematigde stijging van de consumentenprijzen is onderdeel van het beleidskader.

Dat mag voor beleidsmakers wenselijk zijn, voor de spaarder heeft het een prijs. Bij een denkbeeldige, constante inflatie van twee procent per jaar kost dezelfde winkelmand na dertig jaar ongeveer 81 procent meer. Honderd euro koopt dan nog ongeveer wat 55 euro aan het begin kon kopen. Een klein jaarlijks percentage betekent over een mensenleven een groot verschil.

Koopkracht

1999-2025 · 1999 = 100

Reeks	Index 2025	Groei sinds 1999
Resterende koopkracht	54,6	-45,4%

1999 = 100. Deze lijn toont de resterende koopkracht van een onveranderd geldbedrag, zonder rente, volgens de Belgische consumptieprijsindex. Een waarde van 60 betekent dat 100 euro nog evenveel koopt als 60 euro in 1999. De persoonlijke inflatie kan afwijken van de gemiddelde consumptiekorf.

Bronlinks: Statbel · Consumptieprijsindex België

De grafiek toont dat verschil met de Belgische consumptieprijsindex vanaf 1999. Het gaat om een onveranderd bedrag zonder rente. De lijn maakt zichtbaar wat een rekening met een gelijkblijvend saldo niet toont. Het geld blijft staan, terwijl de mogelijkheid om er later iets voor te kopen afneemt.

Dit vind ik niet onschuldig. Wie koopkracht wil bewaren, moet iets doen: meer verdienen, minder uitgeven, een hogere rente zoeken op spaargeld of bezittingen kopen waarvan hij verwacht dat ze hun waarde beter houden. Zo wordt geld bewaren een doorlopende opdracht. Wie geen ruimte heeft om hiernaar te handelen, draagt de gevolgen toch.

Een buffer van onmiddellijk opneembaar geld blijft daarbij nodig. Geld voor volgende maand moet beschikbaar zijn, ook als het weinig opbrengt. Geld voor over twintig jaar heeft een andere taak. Wie alles op een rekening laat staan, neemt een ander risico dan wie alles belegt. Het eerste risico is minder zichtbaar, maar daarom niet minder echt.

DEEL II

Welke prikkels het geldsysteem sturen

5 Waarom leningen aantrekkelijk zijn

Een bank wil leningen verstrekken omdat daar inkomsten tegenover staan. Voor de bank is leningen verstrekken een activiteit met een verwachte opbrengst en een risico. Een gezin wil een woning kopen. Een bedrijf wil investeren. Een lening maakt de aankoop of investering mogelijk voordat het bedrag verdiend is. De belangen dus komen samen in een overeenkomst die vandaag meer mogelijk maakt en morgen inkomsten vraagt.

Dat verklaart waarom schuldgroei niet alleen uit onverstandige keuzes voortkomt. Een lening kan een verstandige investering financieren. Ze kan een gezin jaren eerder woonruimte geven. De bank heeft tegelijk een reden om een geschikte klant te vinden. Het volledige rentebedrag is geen winst: financiering, personeel, verliezen en andere kosten moeten ervan betaald worden.[5] Maar binnen die grenzen is meer rendabele kredietverlening aantrekkelijk.

Bij woningen kan die logica zichzelf versterken. Ruimere leningen geven kopers meer biedruimte. Waar het aanbod nauwelijks toeneemt, kan die ruimte in hogere prijzen terechtkomen. Hogere woningprijzen betekenen vervolgens dat een volgende koper een grotere lening nodig heeft.[10] De oplossing voor de ene stap wordt mee het vertrekpunt van het volgende probleem.

Je hoeft daarvoor geen gezamenlijk plan te veronderstellen. De koper zoekt een huis, de verkoper aanvaardt een bod en de bank beoordeelt een lening. Iedereen kan binnen zijn eigen rol begrijpelijk handelen. Toch kan het gezamenlijke resultaat een markt zijn waarin meer toekomstig loon nodig is om binnen te geraken.

Hier helpt het om minder snel een schuldige aan te wijzen. Hebzucht bestaat. Slechte beslissingen ook. Maar zolang de prikkels hetzelfde blijven, zullen nieuwe mensen vaak vergelijkbare keuzes maken. Wie alleen naar karakter kijkt, mist waarom het patroon terugkomt.

Mijn verwachting is daarom niet dat schuld vanzelf afneemt zodra iedereen voldoende financiële opvoeding krijgt. Er blijven redenen om een aankoop, investering of belofte met toekomstig inkomen te financieren. Hogere rente en tegenvallers kunnen de groei onderbreken. Maar de aantrekkelijkheid van de volgende lening verdwijnt daarmee niet.

6 Groei maakt de beloften draaglijker

Een groot deel van onze toekomst ligt al vast in afspraken. Gezinnen moeten hun lening afbetalen. Bedrijven hebben rente en lonen te betalen. Overheden beloven pensioenen, zorg en publieke diensten. Om die afspraken vol te houden, rekenen we op inkomsten die nog verdiend moeten worden.

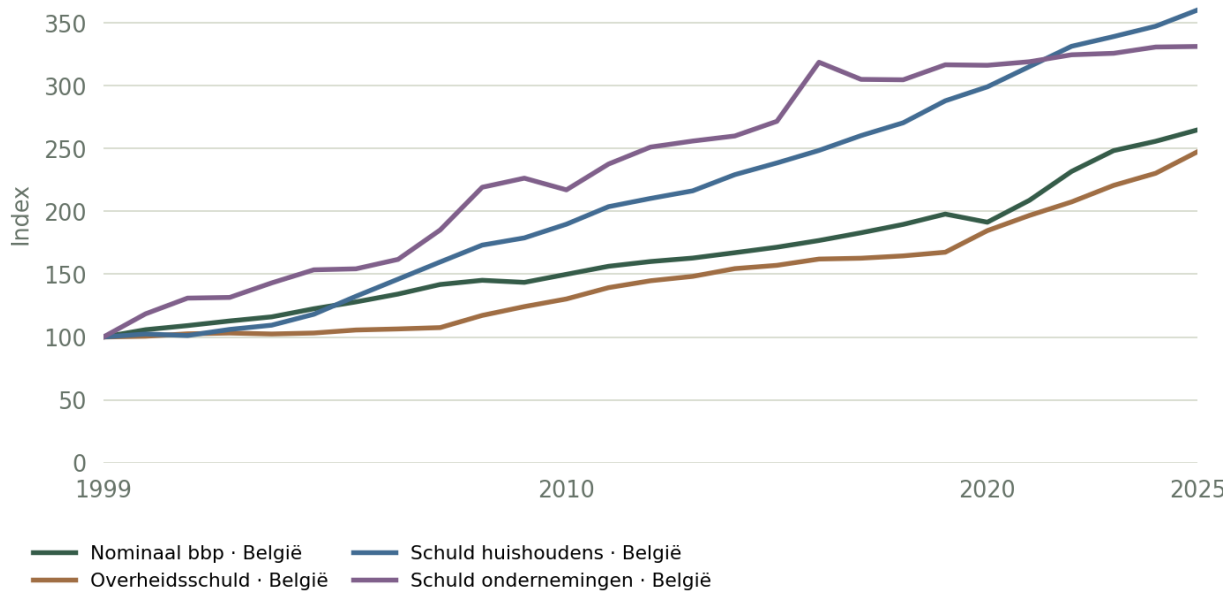
Groei maakt dat gemakkelijker. Als er meer inkomen binnenkomt, kan er meer naar oude verplichtingen gaan zonder dat ergens anders onmiddellijk minder overblijft. Daarom heeft economische groei zo'n groot gewicht. Ze houdt de verwachting overeind dat we onze beloften kunnen nakomen zonder vandaag scherp te kiezen wie iets moet opgeven.

Het bruto binnenlands product, of bbp, meet de toegevoegde waarde van wat een economie in een periode produceert. Het bbp in euro's kan toenemen doordat er meer wordt gemaakt én doordat prijzen stijgen. Reële groei haalt dat prijseffect eruit. Productiviteitsgroei betekent dat we met dezelfde inzet meer kunnen voortbrengen.[11] Die winst zou ook in minder werkuren kunnen worden omgezet. Dat is een keuze over de bestemming van vooruitgang.

Voor de houdbaarheid van schuld telt de verhouding tot inkomen. Een fictieve overheid met 100 schuld en een bbp van 100 heeft een schuldquote van honderd procent. Loopt de schuld door rente op naar 103 en groeit het bbp naar 105, dan daalt die verhouding naar ongeveer 98 procent. Zonder bbp-groei stijgt ze naar 103 procent. Meer schuld kan dus samengaan met een dalende schuldquote en dit toont het belang van continue groei in het bbp.[12]

Bbp en schulden van België

1999-2025 · 1999 = 100

Schuld als % van het bbp	1999	2025
Overheid	115,4%	107,9%
Huishoudens	41,5%	56,4%
Niet-financiële ondernemingen	94,2%	117,8%

Het nominale bbp en de schulden van de overheid, huishoudens en niet-financiële ondernemingen beginnen op index 100. Zo vergelijk je hun relatieve groei. De tabel toont daarnaast elke sector afzonderlijk als percentage van het bbp.

Bbp meet de productie gedurende een jaar; schuld is een uitstaand bedrag op jaareinde. Elke verhouding is 100 × sectorschuld / nominaal bbp van hetzelfde jaar. Bbp is een gemeenschappelijke economische referentie, niet het eigen inkomen van een huishouden of onderneming. De verhouding alleen bepaalt dus niet of een sector zijn schuld kan dragen. De sectorreeksen hebben verschillende schulddefinities en worden niet opgeteld tot een geconsolideerd totaal. Recente cijfers kunnen voorlopig zijn.

Bronlinks: Eurostat / NBB · Bruto binnenlands product tegen marktprijzen · Nationale Bank van België (NBB) · Geconsolideerde bruto overheidsschuld · Nationale Bank van België (NBB) - NBB.Stat · Uitstaande schuld huishoudens · Nationale Bank van België (NBB) - NBB.Stat · Uitstaande schuld niet-financiële ondernemingen

In de grafiek staat het Belgische bbp naast de schulden van de overheid, huishoudens en ondernemingen. Alleen naar het bedrag kijken vertelt te weinig. De verhouding toont een ander deel van het verhaal. De overheidsschuld groeit over de hele periode iets trager dan het bbp, terwijl de twee andere reeksen sneller toenemen. Dat zie je ook in de verhouding tot het bbp: voor de overheid daalt die van ongeveer 115 naar 108 procent, voor huishoudens stijgt ze van 41 naar 56 procent en voor ondernemingen van 94 naar 118 procent.

Dit maakt duidelijk waarom schuldgroei op zichzelf niet het hele verhaal vertelt. Meer productie en hogere prijzen kunnen een grotere schuld draaglijker maken. Als schuld sneller groeit dan die economische basis, wordt de verwachting van toekomstige inkomsten belangrijker. Dat vind ik een belangrijker inzicht: we hebben veel georganiseerd op de veronderstelling dat later meer beschikbaar zal zijn. Als dat tegenvalt, worden de verdelingsvragen zichtbaar die groei tijdelijk minder dringend maakte.

Daarom verwacht ik dat regeringen economische groei sterk zullen blijven bevorderen. Groei vergemakkelijkt de financiering van beloften en maakt conflicten over de verdeling minder onmiddellijk. Wanneer de economie stagneert, moet duidelijker worden wie meer bijdraagt, wie minder ontvangt en welke aanspraken worden herzien. Die keuzes zijn politiek moeilijker dan de verwachting dat toekomstige opbrengsten voldoende ruimte zullen scheppen.

De verwachting van groei wordt zo een onderdeel van beslissingen die vandaag worden genomen. Dat helpt verklaren waarom economische vertraging niet alleen als minder productie wordt ervaren, maar ook als een bedreiging voor afspraken die al zijn gemaakt. Een systeem met zulke verplichtingen heeft daarom een sterke reden om de voorwaarden voor verdere activiteit te ondersteunen. Welke groei wenselijk is en wie de opbrengst ontvangt, zijn daarbij afzonderlijke vragen.

7 Waarom we de rekening liever vooruit schuiven

Een moeilijke keuze vandaag is voelbaar. Een belofte om het later op te lossen laat vandaag meer mensen tevreden. Dat maakt uitstellen aantrekkelijk voor een gezin, een bedrijf én een overheid.

Bij een financiële crisis wordt die neiging versterkt door echte afhankelijkheden. Een bank die niet kan betalen, raakt ook klanten, werkgevers en andere banken. Ingrijpen kan dan nodig zijn om het betalingsverkeer en de economie te beschermen. Centrale banken kunnen onder voorwaarden tijdelijk geld beschikbaar stellen; overheden kunnen andere vormen van steun organiseren.[13]

Dat zag je tijdens de bankencrisis van 2008. De Belgische federale overheid bracht bijvoorbeeld 3,5 miljard euro kapitaal in bij KBC. België, Frankrijk en Luxemburg garandeerden ook bepaalde financiering van Dexia. Het doel was te voorkomen dat de problemen van banken het betalingsverkeer en de rest van de economie verder zouden ontwrichten. Publieke middelen en garanties namen daarbij risico over dat anders bij private partijen lag.[14]

In 2020 volgde een andere schok. Tijdens de pandemie beschermden overheden inkomens en ondersteunden ze ondernemingen. De ECB startte het pandemische aankoopprogramma PEPP met een aangekondigde ruimte van 750 miljard euro voor de aankoop van publieke en private effecten. Later dat jaar werd die ruimte verhoogd tot 1.850 miljard euro. Daarmee probeerde ze te voorkomen dat de financiering van de economie zou vastlopen.[15]

De lasten verdwijnen door zulke ingrepen niet. Overheidssteun kan publieke schuld of verliezen meebrengen en daarmee latere begrotingen moeilijker maken. Wat deze crisissen voor mijn redenering tonen, is het grote belang dat beleidsmakers hechten aan het voortzetten van de economische en financiële werking. Dat is nog geen belofte dat iedere onderneming of belegger wordt gered, maar de mogelijkheid om gered te worden heeft een effect.

Die bescherming verandert ook het gedrag vóór een crisis. Wie verwacht dat de ergste gevolgen worden opgevangen, kan meer risico aanvaarden. Als financiële instellingen denken dat de ontwrichtende gevolgen later zullen worden opgevangen, kunnen zij minder voorzichtig worden. Daarom doen toezicht, buffers en afspraken over wie verlies draagt ertoe.[13] Dat is het morele risico van een vangnet. Een vangnet beschermt niet alleen tegen schade. Het beïnvloedt ook welke keuzes aantrekkelijk blijven.

Mijn verwachting van verdere schuldgroei in euro’s en geldontwaarding vertrekt vanuit die combinatie: veel bestaande beloften, belang bij groei, politieke weerstand tegen directe verliezen en een positief inflatiedoel. Ik verwacht onder dezelfde spelregels eerder dat we de financiering opnieuw op gang brengen dan dat we langdurig een sterke krimp van de schuldvoorraad aanvaarden. Dat is mijn beredeneerde verwachting, geen cijfer dat uit een grafiek volgt.

Als individu beslis je niet bij elke loonbetaling of je aan dat stelsel wilt deelnemen. De munt waarin je belastingen, lonen en dagelijkse rekeningen afrekent, is grotendeels gegeven. Het institutionele kader is via verdragen en politiek tot stand gekomen, maar concrete rentebesluiten liggen bij een onafhankelijke centrale bank. De ECB moet daarover verantwoording afleggen aan het Europees Parlement.[16] Je hebt als burger beperkte invloed langs politieke weg, maar als spaarder zet je de spelregels niet zelf naar je hand.

Dit essay vraagt daarom niet dat je wacht op een ander systeem. Ik wil weten wat de huidige richting voor mijn leven betekent. Moeilijke keuzes verdwijnen niet doordat we ze doorschuiven. Ze keren terug in latere betalingen, andere prijzen en minder ruimte voor wie de rekening dan moet dragen.

8 Er is altijd een reden om meer te willen

Een economie die wil groeien en meer wil verkopen, heeft niet genoeg aan behoeften die al vervuld zijn. Er moet een reden komen voor de volgende aankoop. Een beter toestel, een grotere woning, een abonnement dat je leven makkelijker maakt.

Veel van die verbeteringen zijn echt waardevol. Maar het belang van de verkoper eindigt niet waar jouw leven voldoende comfortabel is. Als je tevreden bent met wat je hebt, ontstaat daar voor hem geen nieuwe omzet uit. De vraag wanneer het genoeg is, krijgt daarom zelden een duidelijk antwoord van buitenaf.

Dat sluit aan bij iets menselijks. We wennen aan verbetering, kijken naar anderen en zoeken erkenning. Wat eerst bijzonder was, wordt de nieuwe norm. Wie een hoger inkomen krijgt, gaat soms om met mensen voor wie een hogere levensstandaard vanzelfsprekend is. De vergelijking schuift mee.

De psychoanalyse helpt me om een onderscheid te maken tussen een behoefte en het verlangen dat zich eraan kan hechten. Honger kan met een maaltijd verdwijnen. Maar een aankoop kan ook de belofte dragen dat ik eindelijk zal meetellen, aantrekkelijk zal zijn of rust zal vinden. Dan moet het voorwerp iets oplossen dat niet volledig in het voorwerp zit. Zodra het er is, kan het gevoel van tekort terugkeren en zich aan iets anders vastmaken.

Paul Verhaeghe beschrijft hoe onze identiteit mee vorm krijgt in de verhouding tot anderen en de verwachtingen van onze omgeving. Als die omgeving succes, prestatie en succes zwaar laat wegen, kunnen we die maatstaven ook op onszelf gaan toepassen. Vanuit die lens is steeds meer willen niet alleen een individuele eigenschap. Het krijgt voeding uit de vraag wie we in de ogen van anderen proberen te zijn.[17]

Dat betekent niet dat elk verlangen verdacht is. Het helpt wel om te vragen welke behoefte een aankoop werkelijk dient. Zoek ik comfort of probeer ik via dat comfort een blijvend gevoel van waardering te krijgen?

Zo ontmoeten twee bewegingen elkaar. Er is een omgeving die nieuwe verlangens aanreikt, en er zijn mensen die gevoelig zijn voor het gevoel dat iets ontbreekt. Onderzoek naar materialistische doelen beschrijft verbanden met welbevinden.[18] Voor mij is vooral

de dagelijkse werking herkenbaar: we kunnen steeds meer mogelijkheden krijgen zonder dat het gevoel van genoeg dichterbij komt.

Kleine vaste uitgaven maken die beweging moeilijker te zien. Een abonnement lijkt betaalbaar, maar telt elke maand mee in het inkomen dat je nodig hebt. Wat afzonderlijk weinig voorstelt, kan samen een flink stuk toekomstige arbeid opeisen. Daarom gaat bewust omgaan met geld ook over welke verwachtingen je een vaste plaats in je leven geeft.

Ik verwacht daarom niet dat de omgeving vanzelf een geloofwaardig eindpunt voor onze verlangens zal aanreiken. Binnen een markt blijft er steeds een volgend aanbod of een volgende verbetering die zich aandient. Het oordeel welke verbetering onze toekomstige tijd, energie en geld waard is, zal van onszelf moeten komen.

DEEL III

Hoe het geldsysteem doorwerkt in ons leven

9 Waarom een loon en een bezit niet gelijk stijgen

In België beschermt de automatische loonindexering veel werknemers tegen een deel van de prijsstijgingen. Dat is belangrijk. Maar het is niet hetzelfde als de garantie dat jouw hele leven even betaalbaar blijft.

De indexering steunt op de gezondheidsindex en de afspraken die voor je sector of statuut gelden. Het moment en de manier van aanpassen verschillen. Die index is afgeleid van een gemiddelde consumptiekorf, met onder meer alcohol, tabak en bepaalde motorbrandstoffen eruit.[19] Jouw kosten hoeven niet precies zoals die korf te veranderen. Een huurder, een gezin met jonge kinderen en iemand met een afbetaalde woning hebben andere uitgaven.

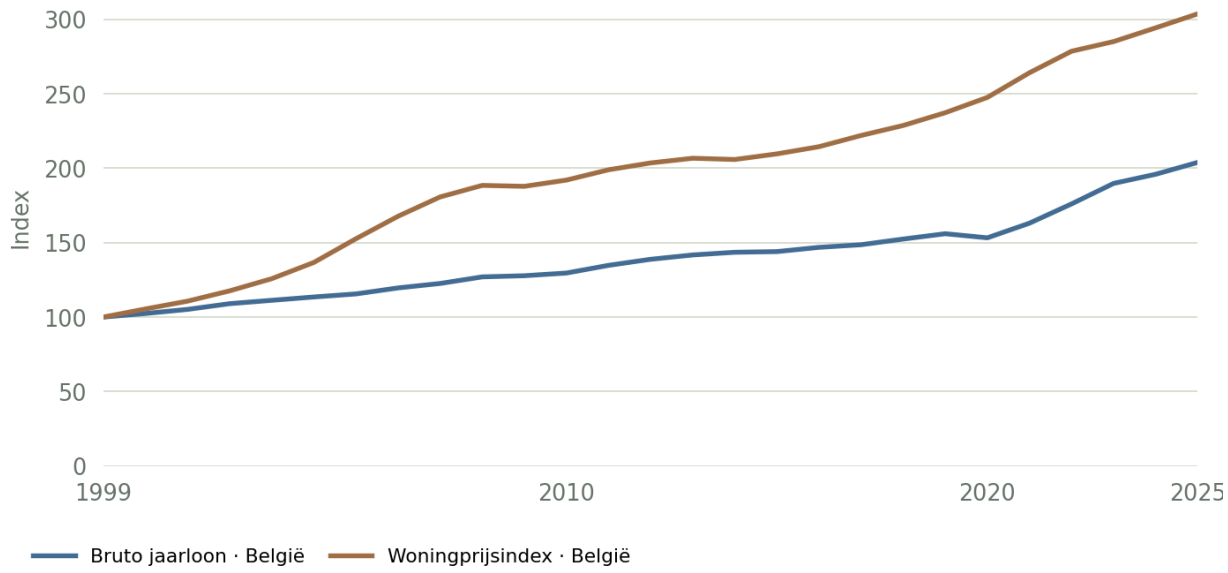
Daar komt een tweede verschil bij. Een loon dat de gemiddelde consumptieprijzen volgt, groeit niet automatisch mee met de aankoopprijs van een woning of een belegging. De index helpt de koopkracht van loon te beschermen. Maar hij belooft niet dat je elk jaar hetzelfde aandeel van alle mogelijke bezittingen kunt kopen.

Bij een woning tellen ligging, aanbod, rente en leencapaciteit mee. Als meer mensen meer kunnen bieden op een beperkt aantal huizen, kan de toegang duurder worden.[10] Het bedrag dat jij maandelijks overhoudt, moet dan een sneller bewegend doel volgen. Dat kan gebeuren terwijl je correct geïndexeerd wordt en niets onredelijks uitgeeft.

De grafiek hieronder vergelijkt het gemiddelde bruto jaarloon met de Belgische woningprijsindex. Beide beginnen in 1999 op 100. In 2025 staat de woningindex op ongeveer 304 en de loonindex op 204. Dat komt over deze periode neer op gemiddeld 4,4 procent groei per jaar voor de woningprijzen en 2,8 procent voor het loon. In deze vergelijking steeg de woningprijs dus sneller dan de vergoeding voor werk. Het gaat om twee ontwikkelingen, niet om de volledige betaalbaarheid van een woning voor één gezin.

Loon en woningprijsindex naast elkaar

1999-2025 · 1999 = 100

Reeks	Index 2025	Groei sinds 1999
Bruto jaarloon · België	204,0	+104,0%
Woningprijsindex · België	303,8	+203,8%

OECD: gemiddeld bruto jaarloon per voltijdsequivalent, lopende prijzen EUR, tegenover de nominale Belgische woningprijsindex (jaargemiddelde). De verkoopprijsreeks met een categoriewissel rond 2017 wordt hier niet gebruikt. Geen individuele betaalbaarheids- of vastgoedrendementsberekening.

Bronlinks: OECD · Gemiddeld bruto jaarloon · OECD · Nominal House Price Index

Vanuit de monetaire lens verwacht ik dat dit verschil relevant blijft zolang de geldhoeveelheid en de mogelijkheden om te lenen blijven groeien. Een deel van die bestedingsruimte kan naar schaars of gewenst bezit vloeien, terwijl lonen via andere afspraken en onderhandelingsposities worden aangepast. Dat kan bezit sneller duurder maken dan het loon waarmee iemand ervoor spaart.

Die ervaring wordt gemakkelijk vertaald naar een persoonlijke opdracht: zorg dat je meer verdient. Maak promotie. Word aantrekkelijker op de arbeidsmarkt. Werk aan jezelf. Individueel kan dat helpen. Als antwoord voor iedereen tegelijk is het onvolledig. Niet iedereen kan dezelfde hogere functie krijgen, en meer biedruimte die daarmee vrijkomt kan vervolgens opnieuw in hogere prijzen verdwijnen.

Dat is de druk die ik zichtbaar wil maken. De nood om vooruit te komen kan uit de omstandigheden ontstaan, nog voordat iemand buitensporige verlangens heeft. Wie dat

begrijpt, hoeft zijn onrust niet meteen als gebrek aan ambitie of talent te behandelen. De vraag wordt preciezer: welke prijs verandert, hoe raakt die mij en welke ruimte heb ik om daarop te reageren?

10 Wanneer vooruitkomen steeds meer van je vraagt

Als je inkomen het moeilijker krijgt om je verlangens te dragen, ligt meer verdienen voor de hand. Je volgt een opleiding, neemt extra verantwoordelijkheid of probeert hogerop te raken. Dat kan boeiend zijn. Maar het kan ook een antwoord worden op de angst om achter te blijven.

Dan krijgt ambitie een andere lading. Je ontwikkelt jezelf omdat stilvallen riskant voelt. Je houdt je beschikbaar omdat iemand anders de kans anders neemt. De vrije tijd die je wilde beschermen, wordt tijd om aantrekkelijker te worden voor de arbeidsmarkt. Het werk eindigt niet meer bij de werkuren.

Hier zie ik een verbinding tussen het monetaire verhaal en het dagelijkse leven. Als blijvende prijsstijgingen en duurdere toegang tot bezit meer inkomen nodig maken, wordt onze tijd een van de manieren om het verschil op te vangen. Een financieel vraagstuk wordt een volle agenda, uitgestelde rust of minder aandacht thuis.

We weten wel dat lange werkweken ook een gezondheidsvraag zijn. WHO en ILO beschrijven hogere risico’s op beroerte en hartziekte bij werkweken vanaf 55 uur tegenover 35 tot 40 uur.[20] Het onderzoek gaat over werkuren. Mijn verbinding met financiële verplichtingen loopt via de ruimte die iemand heeft om die uren te verminderen.

Hetzelfde geldt voor tijd voor zelfontwikkeling of opnemen van zorg voor een dierbare. Die tijd concurreert op een gewone week met betaald werk. Als de financiële rekening haar alleen als ontbrekend inkomen ziet, blijft haar menselijke betekenis buiten beeld. Een houdbare levenswijze vraagt dat ook die betekenis wordt meegewogen, voordat uitputting of een crisis de beslissing overneemt.

Daarom wil ik financiële vooruitgang ook aan mijn agenda en gezondheid kunnen afmeten. Houd ik meer energie over? Kan ik herstellen? Heb ik tijd voor de mensen die ik belangrijk vind? Een hoger loon waarvoor ik steeds meer van mezelf moet inleveren, is niet vanzelf een beter leven. Soms geeft een lagere vaste last meer vrijheid dan de volgende promotie.

11 Geldzorgen nemen ook aandacht in beslag

Een rekening die je kunt betalen vraagt weinig aandacht. Dezelfde rekening kan je hele dag bezighouden als je niet weet of er genoeg op je rekening komt. Stel dat je niet weet of de komende maand voldoende opdrachten binnenkomen. Elke uitgave vraagt een nieuwe afweging. Een rekening die normaal routine zou zijn, wordt een voortdurende vraag over wat nog moet volgen.

Wie weinig financiële ruimte heeft, denkt vaker aan wat er vandaag kan mislopen. Dat maakt plannen voor over twintig jaar moeilijker. Er is onderzoek dat erop wijst dat zorgen

over schaarste mentale aandacht opeisen.[21] Het is verkeerd om daar een karakteroordeel van te maken. Beslissen met ademruimte is iets anders dan beslissen onder terugkerende druk.

We zien die druk ook in relaties tussen geldzorgen en mentale belasting. Een longitudinale studie bij koppels in het Verenigd Koninkrijk vond verbanden met het welzijn van beide partners.[22] Dat verklaart niet elke ervaring, maar maakt duidelijk waarom een tekort meer is dan een rekensom.

Vanuit dat inzicht krijgt een buffer een andere waarde. Het geld brengt misschien weinig op, maar kan voorkomen dat iedere tegenslag meteen een reeks nieuwe beslissingen afdwingt. Er is tijd om een herstelling te regelen, een opdracht te zoeken of hulp te vragen zonder onmiddellijk onder de zwaarste voorwaarden te moeten kiezen.

Het helpt ook anders naar elkaar kijken. Wie op korte termijn beslist, heeft niet noodzakelijk een slechte verhouding met de toekomst. Soms vraagt het heden simpelweg alle aandacht. Meer verantwoordelijkheid vragen van elkaar zonder die omstandigheden te zien, kan de last vergroten die je beweert te willen oplossen.

12 De druk komt mee naar huis

Een huishouden deelt meer dan kosten. Het verdeelt betaald werk, zorg, rust en de onzekerheid die niet in een budget past.

Twee voltijdse inkomens in een gezin komen steeds vaker voor. Bij samenwonende koppels van verschillend geslacht waarin beide partners 25 tot 49 jaar zijn, steeg het aandeel met twee voltijds werkende partners van 34,2 procent in 1999 naar 46,4 procent in 2023.[23]

Stel dat een woning twee voltijdse inkomens vraagt. Later wil één partner minder werken om te zorgen voor de kinderen of een ouder. Wat een persoonlijke wens lijkt, wordt meteen een gesprek over betaalbaarheid. De lening beslist niet wie de zorg hoort te dragen. Ze legt wel een financiële grens rond het gesprek.

Daar kunnen verwijten uit ontstaan. De ene vindt dat de andere te weinig ambitie heeft. De andere voelt dat er nooit ruimte is om te vertragen. Als we alleen naar die houdingen kijken, missen we welke verplichtingen de mogelijkheden vooraf hebben vernauwd. Een volle werkweek kan tegelijk een voorkeur én een noodzaak zijn.

De betekenis die ieder aan geld geeft speelt mee. Voor de ene partner betekent sparen veiligheid. Voor de andere voelt altijd uitstellen alsof er niet geleefd mag worden. Dat verschil verdwijnt niet door samen hetzelfde saldo te bekijken. Eerst moet duidelijk worden wat ieder probeert te beschermen of te bereiken met geld.

Een gesprek over genoeg hoort daarom ook te gaan over tijd en zeggenschap. Wie kan minder werken? Wie draagt de onzekerheid? Wie mag over de middelen beslissen? Financiële vooruitgang die mijn ruimte vergroot doordat een ander meer draagt, vraagt een eerlijke beoordeling. Het is niet de bedoeling dat er benodigde tijd of onzekerheid

stilzwijgend bij een ander terechtkomt. Het is zaak om zichtbaar te maken welke gevolgen een keuze voor de ander heeft en welke afhankelijkheden samen worden aanvaard.

Het systeem begrijpen neemt die gesprekken niet over. Het kan wel voorkomen dat we iedere spanning als een gebrek van de ander behandelen. Soms proberen twee mensen met verschillende behoeften dezelfde te nauwe financiële ruimte leefbaar te maken.

13 De gouden kooi groeit stap voor stap

We kiezen zelden bewust voor een leven waaruit we niet meer weg kunnen. We kiezen een woning die goed voelt, een auto die bij onze status past en gewoonten die comfortabel worden. Samen kunnen die keuzes een inkomen vragen dat steeds minder gemist kan worden. De gouden kooi begint bij comfort dat ik niet meer kan missen zonder mezelf of anderen tekort te doen.

Neem Elise, een fictief voorbeeld. Ze verdient 4.500 euro netto en geeft 4.200 euro per maand uit. Er blijft 300 euro over. Een rustiger job van 3.500 euro zou een tekort geven. Als haar omstandigheden toelaten de uitgaven naar 3.000 euro te brengen, wordt die andere job denkbaar. Haar vrijheid verandert door de verhouding tussen inkomen en lasten, zonder dat haar beleggingen iets hoeven op te brengen.

Niet elke uitgave kan zomaar omlaag. Wonen, ziekte en zorg kunnen grenzen stellen. Daarom is dit een manier om te kijken, geen oordeel over wat anderen aan hun leven besteden. De nuttige vraag is: welke verplichtingen maken dat ik mijn huidige inkomen moet blijven verdienen?

Bezittingen kunnen die verhouding verbeteren. Een afgeloste schuld vermindert toekomstige betalingen. Beleggingen kunnen aanvullende opbrengsten binnen brengen. Maar bezittingen kunnen ook nieuwe verplichtingen meebrengen. Een verhuurwoning vraagt onderhoud en aandacht. Een eigen zaak kan meer tijd innemen dan de job die je verliet. Op papier rijker worden vertelt dus nog niet hoe vrij je dag wordt.

Werk geeft veel mensen ook betekenis, structuur en een plaats tussen anderen. Minder afhankelijk worden van loon hoeft daarom niet te betekenen dat je wilt stoppen met werken. Misschien wil je juist werk doen dat beter bij je past. Als er geen tijd of financiële ruimte is om een opleiding te volgen, kan een job die je geen voldoening meer geeft evenzeer een gouden kooi worden. Je blijft omdat de overgang te moeilijk lijkt, ook als je niet buitensporig leeft.

Die kooi heeft soms ook een binnenkant. Een minder prestigieuze job kan als achteruitgang voelen. Minder werken kan moeilijk uit te leggen zijn wanneer je jezelf lang hebt gewaardeerd om je prestaties. Dan vraagt vrijheid dat je een andere keuze mag maken zonder jezelf als mislukt te beschouwen. Vermogen kan een overgang betaalbaar maken. De innerlijke toestemming om die mogelijkheid te gebruiken, kan het niet voor je geven.

14 Niet alles wat waardevol is, groeit in euro’s

Een economie kan groeien terwijl het leven van mensen voller en onrustiger wordt. Een woning kan duurder worden terwijl een eigen woning kopen moeilijker wordt voor veel mensen. De cijfers vertellen wat er wordt geproduceerd en betaald, maar nemen ons het (morele) oordeel over vooruitgang niet uit handen.

Onbetaalde zorg valt bijvoorbeeld voor een groot deel buiten het bbp, terwijl een vergelijkbare betaalde dienst wel meetelt.[11] Wie een middag voor een ouder zorgt, kan financieel minder produceren en menselijk veel bijdragen. Als we alleen naar het gemiste loon kijken, verdwijnt die betekenis uit beeld.

Hetzelfde probleem ontstaat bij kosten die niet volledig in een prijs zitten. Uitputting, vervuiling of schade aan de omgeving kan bij anderen terechtkomen.[24] Ook productiever worden is geen volledig antwoord als het totale gebruik van energie en grondstoffen steeds verder groeit.[25]

Daarom wil ik de richting van groei blijven bevragen. Meer waarvan? Voor wie? En tegen welke prijs in tijd, gezondheid of leefomgeving? Inkomen is belangrijk, maar welzijn omvat ook relaties, gezondheid en de verhouding tussen werk en leven.[26]

Dat is geen pleidooi om iedere ambitie te laten vallen. Het is een reden om de financiële maat terug op haar plaats te zetten. Geld helpt ons dingen mogelijk te maken. Het kan niet voor ons beslissen welke dingen het waard zijn.

DEEL IV

Wie haalt voordeel en wie draagt de lasten

15 De voorsprong van wie al bezittingen heeft

Als de prijs van een woning stijgt, voelt dat anders voor de eigenaar dan voor iemand die nog spaart voor zijn eerste aankoop. De ene ziet een bezitting duurder worden. De andere moet voor dezelfde toegang nog meer geld vinden. Er is daarom geen algemeen antwoord op de vraag of hogere woningprijzen goed nieuws zijn.

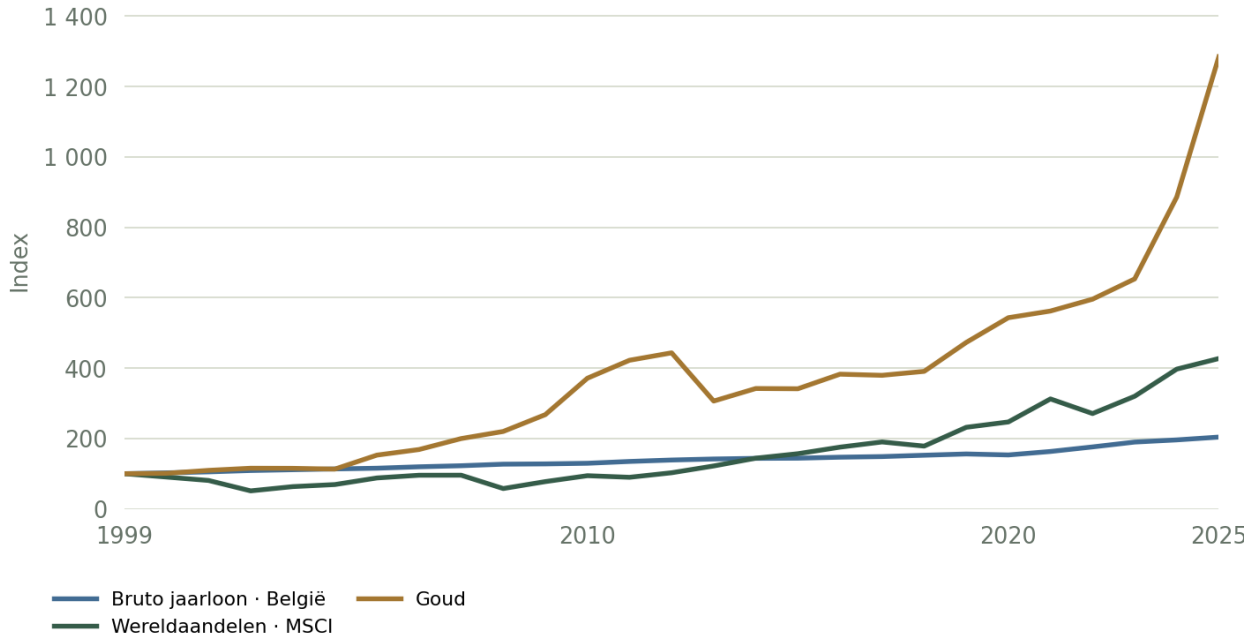
Bij aandelen komt daar deelname in een onderneming bij. Een werknemer ontvangt loon voor zijn werk. Een aandeelhouder bezit een klein deel van het bedrijf en kan delen in winstuitkeringen en waardeontwikkeling.[27] Wie beide heeft, bouwt niet uitsluitend op met wat na zijn loon en uitgaven overblijft. Want eerder opgebouwde bezittingen kunnen blijven groeien. De eigenaar van bezittingen heeft een aanspraak die kan meestijgen met de groeiende economie. Dat mechanisme kan een verschil in uitgangspositie verder doen doorwerken, ook als beide mensen zorgvuldig met hun inkomen omgaan.

Dit maakt duidelijk waarom geldgroei geen gelijke start geeft. Nieuw geld verschijnt via bepaalde leningen, aankopen en ontvangers. Het komt niet op hetzelfde moment en in dezelfde hoeveelheid bij iedereen terecht. In de Oostenrijkse traditie staat dat verdelingsvraagstuk centraal: wie al kan besteden voordat alle prijzen en inkomens zijn aangepast, staat anders tegenover de verandering dan wie pas later volgt.[1] Dit wordt het Cantilloneffect genoemd, naar Richard Cantillon. Hij beschreef hoe nieuw geld via bepaalde ontvangers en uitgaven binnenkomt, waardoor prijzen en inkomens niet gelijktijdig of even sterk veranderen.[28]

Het concrete effect hangt uiteindelijk af van wat er wordt gefinancierd en hoe mensen reageren. Een eigenaar van bezit kan te duur kopen, hoge kosten dragen of verliezen lijden. De samenstelling van het bezit en de financiering blijven beslissend. Het voordeel dat we hier benoemen is de positie tegenover een bepaalde ontwikkeling: wie het gezochte bezit al heeft, hoeft de hogere toegangsdrempel niet opnieuw uit later verdiend loon te nemen.

Loon, wereldaandelen en goud naast elkaar

1999-2025 · 1999 = 100

Reeks	Index 2025	Groei sinds 1999
Bruto jaarloon · België	204,0	+104,0%
Wereldaandelen · MSCI	427,1	+327,1%
Goud	1 284,1	+1 184,1%

OECD-loonreeks voor België naast MSCI ACWI IMI Net Return en goud, in EUR-perspectief. Loon is een inkomensstroom; aandelen herbeleggen netto dividenden; goud is een prijsreeks zonder eigen inkomensstroom. De genormaliseerde lijnen zijn geen identieke beleggingsopbrengsten.

Bronlinks: OECD · Gemiddeld bruto jaarloon · MSCI · MSCI ACWI IMI Net Return · Investing historische marktdata · Goudprijs

De grafiek vergelijkt de groei van loon, wereldaandelen en goud. Ze toont geen wedstrijd tussen een werknemer en een belegger met hetzelfde startgeld. Loon is een inkomen per jaar, de aandelenreeks herbelegt dividenden en goud is een prijsreeks. De vergelijking maakt wel zichtbaar waarom een loonstijging iets anders is dan groei van bezittingen.

Daar ligt voor mij een belangrijke reden om op tijd over opbouw van bezittingen na te denken. Als de toegang tot gewenst bezit sneller duurder wordt dan wat je kunt overhouden, helpt een hoger loon niet vanzelf om de afstand te verkleinen. Een erfenis of vroege aankoop kan intussen een voorsprong geven die blijft doorwerken.[30] Dezelfde inspanning begint niet voor iedereen op hetzelfde punt.

16 Schuld helpt niet iedereen op dezelfde manier

Inflatie zou goed zijn voor wie schulden heeft, hoor je soms. Een vast bedrag dat je later moet terugbetalen, kan in koopkracht minder zwaar wegen. Maar jouw maandelijkse betaling van de lening wordt alleen gemakkelijker als je beschikbare inkomen voldoende meegroeit. Want als vooral je boodschappen, energie en andere noodzakelijke uitgaven stijgen, dan kan er juist minder overblijven om de lening af te lossen.

Ook de voorwaarden tellen. Een rente die lang vastligt is anders dan een rente die kan veranderen. Bij veranderlijke rente of latere herfinanciering kunnen de betalingen dalen of stijgen. Het woord schuld alleen vertelt dus nog niet of het rendabel of veilig is.

Het voordeel zit vaak in toegang tot geld lenen. Wie voldoende inkomen en onderpand heeft, kan onder draaglijke voorwaarden geld lenen en iets kopen voordat hij het volledig heeft verdiend. Wie die toegang niet heeft, moet wachten of een duurdere oplossing aanvaarden. De verdeling van leningen is zo ook een verdeling van mogelijkheden.

Bestaand bezit kan namelijk als onderpand dienen. Wie al een woning heeft, kan onder voorwaarden gemakkelijker een volgende aankoop financieren. Huurinkomsten kunnen vervolgens helpen om die lening terug te betalen. Dat geeft een andere uitgangspositie dan wanneer elke aflossing volledig uit toekomstig loon moet komen. Stijgt het bezit in waarde, dan kan ook de leenruimte verder toenemen.

Daarom wil ik niet besluiten dat je zoveel mogelijk moet lenen omdat geld minder waard wordt. Een schuld is een aanspraak op toekomstig inkomen. De bezitting die je ermee koopt kan in waarde dalen, terwijl die betalingsplicht blijft. Goed begrijpen hoe het systeem werkt begint met het verschil tussen een mogelijk voordeel en een verplichting die je werkelijk aangaat.

17 Een reserve geeft je tijd om te kiezen

Wie morgen een rekening moet betalen, staat anders tegenover een ongunstig (job)aanbod dan iemand die een paar maanden kan wachten. Dat verschil is geen kwestie van intelligentie. Het is ruimte om te beslissen.

Een reserve in spaargeld kan je toelaten een slechte opdracht te weigeren, een andere job te zoeken of een verkoop uit te stellen. Het spaargeld hoeft daarvoor niet veel rente op te brengen. De opbrengst zit in het feit dat je niet onmiddellijk hoeft toe te geven.

Het vermogen om verlies te dragen met bezittingen is ook ongelijk verdeeld. Dezelfde koersdaling kan voor de ene een lager saldo zijn en voor de andere het einde van een plan. Wie noodzakelijke uitgaven zonder verkoop kan blijven dragen, heeft meer mogelijkheden om een moeilijke periode door te komen. Wie die reserve niet heeft, kan op het slechtste moment moeten handelen.

Dat is ook waarom publieke voorzieningen ertoe doen. Bescherming bij ziekte of inkomensverlies beïnvloedt hoeveel zekerheid iemand zelf moet opbouwen. Dezelfde

spaarpot betekent iets anders naargelang de steun waarop je kunt rekenen. Persoonlijke zelfstandigheid ontstaat nooit helemaal los van de samenleving eromheen.

Voor mij is dit een bruikbare maat voor vooruitgang. Niet alleen: hoeveel staat er op mijn rekening? Ook: hoeveel tijd geeft mijn situatie me om een redelijke keuze te maken? Vermogen dat die tijd vergroot, heeft al een functie lang voordat het voldoende is om nooit meer te werken.

18 Begrijpen zonder een nieuwe schuldige te zoeken

Een monetaire lens verandert waar je oorzaken zoekt. De starter die moeilijk kan kopen is niet automatisch te weinig ambitieus. De werknemer die een hogere vergoeding vraagt is niet automatisch hebzuchtig. En wie bang is om achter te raken, hoeft niet eenvoudigweg te leren tevreden zijn. Ze reageren onder andere op effecten die aanwezig zijn in het geldsysteem.

Toch zoeken we voor die ervaringen gemakkelijk een herkenbare schuldige. Immigranten zouden onze jobs innemen of de sociale zekerheid onder druk zetten. Jongeren zouden niet meer bereid zijn om hard te werken. Oudere generaties zouden alle kansen hebben gekregen en ze voor zichzelf hebben gehouden. Zulke verklaringen brengen heel verschillende mensen samen onder één etiket. Ze vertellen weinig over de omstandigheden waarin die mensen hun keuzes maken.

Tegelijk wil ik vermijden dat het geldsysteem alleen een nieuwe schuldige wordt. Dan zouden we de ene eenvoudige verklaring vervangen door een andere. De waarde van de lens is dat ze verbanden zichtbaar maakt: hoe leningen, prijzen, bestaand bezit en toekomstig loon elkaar beïnvloeden. Daarna kunnen we preciezer kijken naar de keuzes die mensen binnen die voorwaarden maken.

Wie bezittingen opbouwt, staat bovendien niet buiten die verhoudingen. Een huur komt van een huurder. Winst ontstaat uit een onderneming waarin mensen werken en klanten betalen. Een obligatie is een lening waarop iemand rente en aflossing moet betalen. Als ik daarvan inkomsten ontvang, verdwijnen onze onderlinge afhankelijkheden niet.

Dat maakt vermogensopbouw niet verkeerd. Het vraagt dat ik blijf zien waar de opbrengst vandaan komt en wat mijn belang voor anderen betekent. Een duurdere woning kan mij financieel helpen en tegelijk de toegang tot de woningmarkt voor anderen bemoeilijken. Mijn geslaagde persoonlijke strategie is geen volledige indicator voor een goede samenleving.

Ik wil daarom twee gedachten tegelijk kunnen vasthouden: mijn eigen financiële kwetsbaarheid verkleinen en begrijpen waarom niet iedereen dezelfde mogelijkheden heeft. Bewust handelen begint bij de spelregels zien. Het krijgt richting door te bepalen wat ik binnen die spelregels belangrijk vind.

DEEL V

Leven met een eigen maat voor genoeg

19 Van loon naar minder afhankelijkheid van loon

Als elke verdiende euro nodig is voor je gewone uitgaven, moet je volgende loon opnieuw dezelfde last dragen. Een deel overhouden geeft dat inkomen een tweede mogelijkheid: het kan iets opbouwen dat later een deel van die last overneemt.

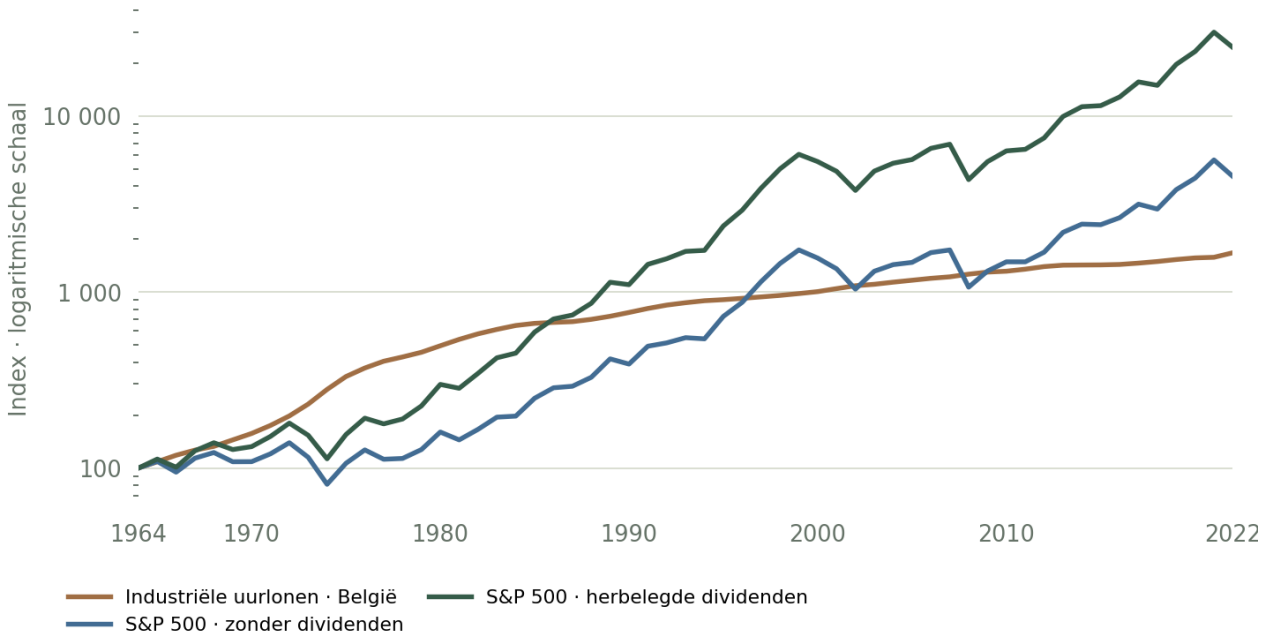
Dat kan een buffer zijn, minder schuld of een belegging om bezit te verwerven. Bij aandelen koop je een aandeel in ondernemingen die goederen en diensten voortbrengen. Via een breed aandelenfonds kun je in veel bedrijven tegelijk deelnemen, zonder er zelf te werken of ze te leiden. Zo kan iets van wat je vandaag verdient later bijdragen aan middelen waarvoor je niet opnieuw zelf elk uur hoeft te werken.[27][31]

De ontwikkeling van AI maakt die vraag nog concreter. AI kan bepaalde taken overnemen of werknemers productiever maken. Als daar hogere winsten uit voortkomen, zullen die niet volledig in hogere lonen terecht komen.[32] Via een breed aandelenfonds kan ik ook mede-eigenaar zijn van beursgenoteerde ondernemingen die zulke technologie ontwikkelen of gebruiken. Dat geeft deelname in een mogelijke opbrengst die niet alleen van mijn eigen uren afhangt.

Tijd speelt daarbij een andere rol dan bij loon. Een uur loon ontvang je voor een uur werk. Een opbrengst die je opnieuw belegt, kan zelf aan volgende opbrengsten bijdragen. Dat noemen we samengestelde groei. De langetermijngrafiek maakt het verschil tussen alleen de beurskoers en herbelegde dividenden zichtbaar. Ze vergelijkt die ontwikkeling met Belgische industriële uurlonen.

Industriële uurlonen en de kracht van beleggen én herbeleggen

1964-2022 · 1964 = 100 · nominaal, USD zonder wisselkoerscorrectie

Reeks	Index 2022	Groei sinds 1964
Industriële uurlonen · België	1 670,3	+1 570,3%
S&P 500 · zonder dividenden	4 529,5	+4 429,5%
S&P 500 · herbelegde dividenden	24 474,7	+24 374,7%

Hoe ontwikkelden Belgische industriële uurloontarieven en de Amerikaanse aandelenindex zich over een lange periode? Alle lijnen beginnen op index 100. De S&P 500 mét herbelegde dividenden toont het samengestelde totaalrendement.

Wat wordt gemeten? De loonreeks gaat alleen over industriële uurloontarieven, niet over alle Belgische lonen. Loon en CPI zijn jaarwaarden. Beide S&P-lijnen zijn samengesteld uit kalenderjaarrendementen; het startjaar is de basis en het rendement van het volgende jaar wordt als eerste toegepast. De beursdaling van 2022 zit dus in het eindpunt.

Accumulerend op indexniveau. De totaalrendementslijn veronderstelt herbelegging van dividenden vóór belastingen en kosten. Het is geen werkelijk ETF-rendement. De koerslijn laat dividenden volledig buiten beschouwing en toont daarom ook niet de volledige opbrengst van een uitkerende ETF.

Valuta en koopkracht. De aandelenrendementen zijn in USD, zonder wisselkoerscorrectie. De optie ‘Na Belgische inflatie’ deelt beide genormaliseerde ontwikkelingen door de Belgische CPI-verhouding. Voor de USD-aandelen is dat een rekenkundige inflatiecorrectie, niet het werkelijke koopkrachtrendement van een Belgische belegger. De grafiek vergelijkt loonontwikkeling met een eenmalige belegging, niet het opgebouwde vermogen van werknemers.

Download de oorspronkelijke jaargegevens (CSV)

Bronlinks: LCWRMN01BEA661N - industriële uurloontarieven België · BELCPIALLAINMEI - Belgische CPI · Slickcharts - Return Details · historische eindejaarsstanden in het SPDR-prospectus bij de SEC

De grafiek is een historische vergelijking, geen belofte voor jouw beleggingen. De aandelenreeksen zijn in dollars; kosten, persoonlijke belastingen en wisselkoerseffecten voor een Belgische belegger zijn niet verwerkt. Wat ik eruit meeneem is de werking van tijd en herbeleggen, niet de verwachting dat je exact dezelfde uitkomst krijgt in de toekomst.

Ook bezittingen verschillen onderling. Goud en Bitcoin leveren zelf geen winstuitkering of rente. Hun prijs hangt af van vraag en aanbod. Schaarste kan daarbij relevant zijn, maar is op zichzelf geen voldoende reden waarom de prijs moet stijgen. Een onderneming, een woning, goud en Bitcoin hebben elk een andere werking. Die verschillen staan beschreven bij de vermogensvormen.

Het praktische doel is voor mij om een deel van mijn begrensde werktijd om te zetten in minder afhankelijkheid van toekomstig loon. Een belegging moet mijn vermogen beschermen tegen inflatie. Ik wil ook verder kijken dan het rendement tegenover de gemiddelde consumptieprijzen. Mijn leven kan andere uitgaven vragen dan wat is opgenomen in de korf van de consumptieprijsindex. Ik gebruik daarvoor de groei van de geldhoeveelheid als aanvullende maatstaf. Idealiter groeit een belegging die ik lang aanhoud, na kosten en belastingen, sneller dan die maatstaf. M3 in de eurozone nam in de gebruikte reeks van 1999 tot 2025 gemiddeld met ongeveer 5,1 procent per jaar toe. Dat is een historisch gemiddelde, geen jaarlijks gegeven. M3 meet ook niet al het geld in de wereld of de waarde van alle bezittingen. Het is voor mij een manier om de groei van een belegging ruimer te beoordelen dan tegenover de consumptieprijsindex alleen.

20 De bril waardoor we naar geld kijken

Zelfs als we begrijpen hoe geld werkt, kijken we nog niet op dezelfde manier naar ons eigen geld. Stel dat vier mensen elk 10.000 euro op hun rekening hebben. Voor de ene is dat veiligheid. Voor de andere een kans om iets op te bouwen. Een derde ziet vooral hoeveel nog kan mislopen. Een vierde ziet een paar maanden vrijheid. Hetzelfde bedrag krijgt een andere betekenis.

Die betekenis komt ergens vandaan. Wat thuis over geld werd gezegd, tekorten die er in het verleden zijn geweest of de erkenning die je kreeg voor prestaties kunnen mee bepalen wat je vandaag verstandig vindt. Onderzoekers spreken over geldopvattingen of money scripts: terugkerende overtuigingen over geld en hoe je ermee hoort om te gaan. Onderzoek van Klontz en collega’s vond verbanden tussen zulke overtuigingen en financiële kenmerken.[33] Dat zijn geen vaste types waarin iedereen voor altijd past, maar vragen om jezelf beter te leren kennen.

Een overtuiging kan ooit geholpen hebben en later te ruim worden toegepast. Geen schulden willen maken kan veel problemen voorkomen. Als daardoor iedere lening hetzelfde gevaar lijkt, verdwijnen verschillen tussen een dure consumptielening en een draaglijke investering uit beeld. Wie heeft geleerd dat geld altijd moet groeien, kan omgekeerd de waarde van een rustige buffer onderschatten.

Daar komt bij dat we gemakkelijk bevestiging zoeken voor wat we al geloven.[34] Wie beleggen gevaarlijk vindt, onthoudt de crash. Wie overtuigd is dat geld snel koopkracht verliest, ziet vooral de reden om iets te kopen. Beide kunnen echte feiten gebruiken en toch selectief kijken. Ook wie veel weet, kan zijn kennis gebruiken om een geliefde overtuiging te beschermen.

Dat geldt ook voor de monetaire lens in dit essay. Mijn werkhypothese is dat de bestaande prikkels verdere nominale groei van geld en schuld waarschijnlijk maken. Voor M3 denk ik daarbij aan de orde van grootte van vier tot zes procent per jaar over langere perioden, rond het historische gemiddelde van 5,1 procent in onze reeks. Dat is geen voorspelling voor elk jaar. De Belgische woningindex groeide over dezelfde periode gemiddeld 4,4 procent. Voor goud en brede aandelenindexen onderzoek ik een exponentiële trend; voor Bitcoin een machtsfunctie. Een passende lijn achteraf bewijst op zichzelf nog niet waarom de koers zo liep of dat zij zo verdergaat.

Ik wil jaarlijks op een vast moment nagaan wat er werkelijk is gebeurd. Groeien geld en schulden nog? Hoe ontwikkelen prijzen en lonen zich? Bij de belegging kijk ik naar de afstand tot de vooraf gekozen trend, naar de geschatte groei en naar wat na kosten, belastingen en uitkeringen overblijft. Een aantal jaren van veel zwakkere groei, herhaalde afwijkingen buiten de historische band of een doel dat zelfs bij lagere uitkeringen onhaalbaar wordt, zijn redenen om mijn aannames te herzien. Ook een blijvende verandering in monetair beleid, regelgeving of het gebruik van een actief kan mijn verwachting veranderen. Een slecht beursjaar alleen bewijst nog niet dat een langetermijnredenering fout is. Maar de lijn telkens opnieuw aanpassen totdat ze mijn overtuiging bevestigt, is evenmin een toets. De vermogensplanner helpt me die evaluatie zichtbaar te maken.

Daarom hoort bij financiële kennis ook zelfkennis. Wat probeert mijn geld voor mij op te lossen? Een concrete rekening, angst voor afhankelijkheid of de wens om erkend te worden? Zolang die vragen door elkaar lopen, kan ik meer middelen opbouwen zonder dichter bij rust te komen. Het systeem begrijpen en mijn eigen bril herkennen zijn twee delen van dezelfde zoektocht.

21 Risico verdwijnt niet doordat het vertrouwd voelt

Een bedrag dat niet beweegt op een spaarrekening kan veilig voelen, ook als het later minder kan kopen. Een belegging die dagelijks van prijs verandert, maakt onzekerheid veel zichtbaarder. We merken een verlies op een rekeningoverzicht gemakkelijker op dan koopkracht die verspreid over jaren verdwijnt.

Die ervaring beïnvloedt onze beslissingen. Het vertrouwde krijgt een voorsprong, alleen al omdat veranderen een handeling vraagt waarvoor we ons verantwoordelijk voelen.[35] Een zichtbaar verlies kan daarnaast sterker wegen dan een even grote winst vanaf ons gekozen referentiepunt.[36] Dat helpt verklaren waarom inzicht over de kracht van beleggen niet automatisch tot handelen leidt.

Vroeger kende ik de beurs vooral van het nieuws op dagen waarop ze diep in het rood ging. Zo werd beleggen voor mij verbonden met de mogelijkheid om plots alles te verliezen. Begrijpen hoe geld ontstaat en vooral uitzoomen veranderde dat beeld. In de lange historieken zag ik naast de crisissen ook de prijzen die over vele jaren een andere richting lieten zien dan de beweging van één dag.

Daarom kies ik ervoor om jaarlijks op een vast moment naar de evolutie te kijken, en niet naar de dagelijkse schommelingen. Dat helpt me om mijn oordeel af te stemmen op de termijn waarvoor ik beleg. Eén datapunt per jaar maakt de belegging zelf niet minder beweeglijk: een zware daling tussendoor kan voorkomen. Wel helpt het me om een dagelijkse koersdaling niet automatisch gelijk te stellen aan het verdwijnen van de waarde op lange termijn.

In die zin zie ik beleggen als een vorm van bescherming. Ik wil niet dat mijn hele toekomst uitsluitend afhangt van mijn volgende loon en van euro’s die later mogelijk minder kunnen kopen. Zoals ik een jaarlijkse prijs wil betalen om mijn woning tegen brand te verzekeren, ben ik bereid om geld te beleggen om het risico op die afhankelijkheid van een loon te verkleinen.

De ingrepen zoals in 2008 en 2020 versterken mijn verwachting dat beleidsmakers een ontwrichtende stilstand proberen te voorkomen. Daaruit volgt voor mij een reden om de voortzetting van economische groei ernstig te nemen. Er volgt geen garantie uit dat mijn gekozen belegging stijgt. Een onderneming of belegging kan verdwijnen terwijl het geldsysteem doorgaat. Mijn overtuiging wordt daarom pas bruikbaar als ze samengaat met een keuze en het kunnen aanvaarden van een risico op een tegenvaller.

Epictetus maakt een onderscheid tussen onze eigen handelingen en wat we niet volledig kunnen beheersen.[37] Op beleggen toegepast: ik kan kiezen wat ik koop, welke kosten ik aanvaard en hoeveel verlies mijn leven kan dragen. Ik kan de markt niet de opdracht geven om mijn planning te volgen.

Spreiding kan de invloed van één mislukte onderneming of belegging verminderen. Ze maakt verlies echter niet onmogelijk. Ook een breed aandelenfonds kan fors dalen en lange tijd tegenvallen.[31] Maak dat verlies daarom concreet. Als 10.000 euro 7.000 euro wordt, welke betaling of keuze raakt dat? En wat als het verlies groter is of niet herstelt?

Een uitvoerbaar plan houdt rekening met draagkracht én gevoel. Elke week kijken naar een belegging voor twintig jaar kan je bovendien volgens een andere termijn laten oordelen dan waarvoor je koos.[38] Spreek vooraf af wanneer je opnieuw kijkt. Dan hoeft onzekerheid niet iedere dag een nieuwe beslissing te worden.

22 Een aanpak die ruimte bewaart

Wie begrijpt wat geldontwaarding doet, kan haast krijgen om alles te beleggen. Dan kan hetzelfde inzicht dat vrijheid moest geven een nieuwe kwetsbaarheid worden. Een onverwachte factuur dwingt tot verkoop, precies wanneer de koers ongunstig staat.

Begin daarom bij wat beschikbaar moet blijven. Een noodbuffer vangt verrassingen op. Geld voor voorziene grote uitgaven krijgt apart een bestemming. De rest kan pas een andere taak krijgen als je inkomen, verplichtingen en termijn dat toelaten. Er bestaat geen universeel bedrag dat voor iedereen voldoende bescherming geeft.

Met 7.000 euro vrij beschikbare buffer en 2.000 euro noodzakelijke maanduitgaven heb je in een eenvoudig voorbeeld drieënhalve maand overbrugging. Dat rekent zonder andere inkomsten of bijkomende kosten. Het zegt meer over de functie van het bedrag dan de vraag of 7.000 euro op zichzelf veel is.

Schuld verminderen kan ook een vorm van opbouw zijn. Vergelijk de volledige kosten en voorwaarden, niet alleen de maandlast. Meer aflossen kan toekomstige betalingen verlagen, maar geld dat in een aflossing zit is niet vanzelf morgen weer beschikbaar.[39] Het hele plan telt, niet de vergelijking van twee percentages alleen.

Voor geld dat je lang kunt missen, zijn terugkerende kosten belangrijk. Een fictieve 10.000 euro die dertig jaar exact zes procent per jaar groeit, wordt ongeveer 57.435 euro. Bij vijf procent wordt het 43.219 euro. Het laat zien hoeveel een klein jaarlijks verschil na verloop van tijd kan uitmaken.[31]

Bij een bank betaal je kosten voor advies, gemak of begeleiding. Zelf een goedkoop passief indexfonds via een broker aankopen kan de kosten beperken, maar het verschil zit in de totale dienstverlening. Niet iedere ETF bij een broker is passief of goedkoop. Vergelijk daarom beheerkosten, transacties, instapkosten en de fiscale behandeling, samen met de hulp die je werkelijk nodig hebt.

Hogere kosten leveren niet vanzelf een beter resultaat op. Volgens SPIVA bleef in 2025 ongeveer 71 procent van de actief beheerde wereldwijde aandelenfondsen in euro achter bij de S&P World. Over de tien jaar tot eind 2025 was dat ongeveer 98 procent. Het gaat om in Europa gevestigde fondsen, na hun lopende fondskosten. Instapkosten zijn niet meegerekend.[40]

Maak de uitvoering tenslotte eenvoudig. Een haalbare vaste inleg kan helpen om niet telkens opnieuw te hoeven beslissen. Waar dat praktisch kan, kun je een periodieke overschrijving of aankoop automatiseren. Controleer wel of het bedrag nog past bij je inkomen, buffer en kosten. Schrijf op wat het doel is, waarom de keuze past en wanneer je haar herbekijkt. Een jaarlijkse afspraak om te evalueren kan voldoende zijn om die uitvoering bewust te houden. Een goed financieel plan hoort ruimte over te laten om met de rest van je leven bezig te zijn.

23 Wanneer meer kennis geen gevoel van genoeg geeft

Je kunt correct rekenen, verstandig beleggen en toch voortdurend het gevoel hebben dat het niet volstaat. Dan is meer financiële kennis maar een deel van het antwoord.

Als geld voor jou vooral bescherming tegen een oud gevoel van onzekerheid betekent, is niet gezegd dat een hoger bedrag dat gevoel oplost. Iedere nieuwe mogelijkheid kan een

volgende reden geven waarom er nog meer nodig is. Een financieel doel en een gevoel van veiligheid vallen niet vanzelf samen.

Ook vergelijking heeft geen vast eindpunt. Een concrete behoefte kan vervuld worden: de rekening is betaald, de opleiding is gefinancierd. Even succesvol willen lijken als anderen beweegt met die anderen mee. Wie zijn maatstaf daar legt, kan na iedere verbetering een nieuwe achterstand ontdekken.

Meer inkomen kan het leven intussen echt verbeteren. Wie noodzakelijke kosten niet kan betalen, heeft weinig aan de boodschap dat geld niet gelukkig maakt. Onderzoek naar inkomen en welzijn geeft ook geen universeel bedrag waarboven meer voor niemand nog verschil maakt.[41] De vraag is welke verbetering extra geld in dit leven brengt, en welke behoefte het bedrag niet kan beantwoorden.

Hier helpt filosofie me om verlangens te onderzoeken. Epicurus vraagt aandacht voor het soort verlangen en voor de gevolgen van het vervullen ervan.[42] Een grotere woning kan dagelijks plezier geven, maar ook twintig jaar hogere lasten. De vraag is niet alleen of ik haar kan betalen. Ook of ik de tijd die ze vraagt graag aan dat voordeel geef.

Aristoteles onderscheidt middelen verwerven om te leven van meer geld verdienen als doel op zichzelf.[43] Bij het eerste kan het gebruik zeggen wanneer het voldoende is. Bij het tweede blijft iedere stijging relevant. Als ik rust wil vinden, moet ik dus ook onderzoeken of het doel dat ik mezelf voorop stel ooit rust toelaat.

Bij Paul Verhaeghe vind ik een verwante vraag terug. Als mijn identiteit mee gevormd wordt door wat anderen van mij verwachten, kan de opdracht om steeds beter te worden ook mijn eigen stem gaan lijken. Dan voelt een volgend succes even als bevestiging, zonder dat de vraag of ik voldoe verdwijnt. In een gesprek over verlangen beschrijft hij hoe een tekort niet volledig via de ander kan worden opgeheven.[44] Ik kan onderzoeken welk verlangen ik telkens aan een nieuw bedrag vastmaak, in plaats van te verwachten dat het verdiende bedrag elke onrust oplost.

Mindfulness biedt ook een manier om daarbij stil te staan. Een verlangen opmerken zonder het onmiddellijk te volgen, en aandacht geven aan wat er al is, kan ruimte scheppen tussen een gevoel en de volgende aankoop of prestatie. Dat sluit aan bij theoretisch werk over aandacht, betekenisgeving en het waarderen van positieve ervaringen.[45] Voor mij vraagt genoeg ervaren ook oefening. Niet alleen leren wat er nog ontbreekt, maar leren voelen wat mijn leven vandaag al betekenis geeft. Tegen iemand kunnen zeggen dat die persoon genoeg is voor jou, zonder dat er eerst meer gepresteerd of verdiend moet worden, is een belangrijke vorm van erkenning. Misschien begint genoeg ook bij de ervaring dat je voor iemand niet voortdurend beter hoeft te worden.

24 Geef genoeg een concrete betekenis

Genoeg kan het best beginnen bij een zin over het leven, niet bij een bedrag. Ik wil een dag minder werken. Ik wil tijd voor mijn gezin. Ik wil een opleiding volgen of jaarlijks een doel steunen. Daarna kan ik onderzoeken wat die keuze financieel vraagt.

Welke uitgaven blijven bestaan? Welk inkomen blijft binnenkomen? Welke buffer wil ik behouden? Een aanvullende uitkering voor een kortere werkweek is iets anders dan alle inkomsten vervangen. Als het doel concreet wordt, kan de financiële vraag kleiner en bruikbaarder worden.

Een gewenste uitkering geeft nog geen informatie over een vast bedrag dat je moet opbouwen. Het maakt uit welk bezit je gebruikt, hoe lang en hoe vaak je wilt uitkeren, hoeveel onzekerheid je kunt dragen en wat kosten, belastingen en inflatie doen. Bij verkoop van beleggingen telt ook de volgorde van de koersjaren: vroege verliezen kunnen meer stukken kosten om dezelfde uitkering te betalen. Een gemiddelde historische groei van acht procent maakt een uitkering van vier procent daarom niet automatisch houdbaar. Verderop gebruik ik het endowmentprincipe en de vermogensplanner om die vragen samen te onderzoeken.

Daarom vind ik het zinvoller om voorwaarden op te schrijven dan op één magisch bedrag te wachten. Wat moet haalbaar blijven bij een tegenvaller? Welke uitgave kan dalen? Is gedeeltelijk minder werken al mogelijk? Welke beslissing wil ik nemen zodra die voorwaarden vervuld zijn?

Genoeg heeft ook een persoonlijke toets nodig. Zou ik deze keuze nog willen als niemand anders haar kon zien? Laat ik het doel verschuiven omdat mijn leven verandert, of omdat iemand anders meer heeft? Wat mijn geld kan doen en wat ik geloof dat het over mij moet zeggen, zijn verschillende vragen.

Je hoeft genoeg niet voor de rest van je leven vast te leggen. Zorgnoden of een nieuwe gezinssituatie kunnen een ander plan vragen. Een verandering verdient dan een nieuwe reden. Alleen het feit dat ik meer kan opbouwen, verplicht me niet om ook steeds meer nodig te hebben.

25 Bezittingen een doel geven en de ruimte gebruiken

Een endowment is vermogen dat aan een langdurig doel wordt gekoppeld. Denk aan een organisatie die uitkeringen uit een fonds gebruikt om haar werking te ondersteunen. De bedoeling is dat het vermogen ook voor latere jaren een rol kan blijven spelen. Dat vraagt dat uitkeringen en kosten passen bij wat het fonds kan dragen.

Dat principe wil ik op mijn eigen leven toepassen. Ik koppel belegde middelen aan een terugkerend doel, keer een deel uit en bekijk jaarlijks wat nog past. Dat kan een schenking zijn, een vaste uitgave of een stukje van het inkomen dat ik anders met werk moet verdienen. Het helpt me om opbouw niet eindeloos uit te stellen tot later: de middelen krijgen een bestemming. Op geldgedrag.be staat het principe verder uitgewerkt bij de Vermogensplanner.

Matthew Mežinskis inspireerde me via zijn kanaal Porkopolis om historische koersgroei met verschillende modellen te bekijken.[2] Voor goud en aandelen gebruikt de vermogensplanner een exponentiële trend: binnen één vaste schatting blijft het groeipercentage gelijk. Voor Bitcoin gebruikt hij een machtsfunctie: bij een positieve,

vaste exponent neemt de procentuele modelgroei af naarmate de tijd verstrijkt. Die vormen beschrijven een gekozen historische reeks; ze verklaren niet volledig waarom de prijzen zo bewogen en bepalen de toekomst niet noodzakelijk.

De vermogensplanner helpt me om te onderzoeken wat zulke trends kunnen betekenen voor een terugkerende uitkering. Rond de centrale trendlijn staan percentielbanden die de historische afwijkingen zichtbaar maken. Zo kan ik ook rekenen met een lager koerspad en bekijken hoeveel stukken dan verkocht moeten worden om hetzelfde doel te ondersteunen. Die banden zijn geen gegarandeerde grenzen. Ze helpen me om mijn plan aan verschillende uitkomsten te toetsen.

De praktische waarde zit voor mij vooral in het jaarlijks vergelijken van mijn aannames met de werkelijkheid. Hoe heeft het bezit zich ontwikkeld tegenover de eerder vastgelegde trend? Wat heb ik werkelijk uitgekeerd? Hoeveel stukken zijn verkocht en wat ging naar kosten en belastingen? Hoeveel blijft over en past het doel daar nog bij?

Zo wordt de trend een verwachting die ik kan blijven onderzoeken. Als de ontwikkeling langdurig afwijkt of een uitkering te veel van het resterende bezit vraagt, moet ik mijn aannames of mijn doel herbekijken. Een lagere uitkering, bijkomende opbouw of meer tijd kan dan nodig zijn. Wie alleen een gunstige lijn doortrekt, heeft nog geen plan voor het leven buiten die lijn.

De methodologie op geldgedrag.be legt uit hoe de berekeningen tot stand komen. De vermogensplanner ondersteunt die afweging, maar beheert geen beleggingen voor je. Je kiest zelf hoe en waar je belegt en houdt de werkelijke aankopen, verkopen en uitkeringen bij.

Ook ondernemingen, verenigingen of overheden kunnen middelen opzijzetten voor een langdurig doel. Zo’n fonds kan de afhankelijkheid van toekomstige bijdragen of begrotingen verkleinen.

Daarna blijft een stap over die geen model kan zetten: de ruimte ook effectief gebruiken. Na jaren sparen kan er altijd een reden zijn om nog even te wachten. Nog een jaar werken, nog een grotere buffer. Maar ook wachten kost iets. Kinderen worden ouder, gezondheid verandert en sommige gelegenheden komen niet terug.

Financiële vrijheid hoeft daarom niet pas te beginnen wanneer je nooit meer hoeft te werken. Een reserve die een overstap mogelijk maakt of lagere lasten die een dag vrijmaken zijn al concrete opbrengsten. Vermogen krijgt betekenis wanneer het een keuze ondersteunt waarvoor je het wilde opbouwen.

26 Een andere manier om naar geld te kijken

Ik hoop dat je na dit essay anders kijkt naar het gevoel dat je moet blijven bijbenen. Wie weinig vooruitgang ervaart, hoeft niet meteen te besluiten dat hij tekortschiet. De munt waarin we worden betaald verandert, de toegang tot bezit verandert en de mogelijkheden om daarop te reageren zijn ongelijk verdeeld.

Mijn verwachting is dat overheden en centrale banken bij een ernstige verstoring opnieuw zullen proberen de financiering en economische werking te ondersteunen. Samen met bestaande schulden, toekomstige beloften en het positieve inflatiedoel maakt dat verdere nominale groei van geld en schuld voor mij aannemelijker dan een langdurige krimp. Ik houd er daarom rekening mee dat euro’s over lange tijd minder zullen kopen en dat de toegang tot gewenst bezit duurder kan worden. Daar wil ik niet uitsluitend met meer gewerkte uren op antwoorden. Ik wil een deel van mijn inkomen omzetten in bezittingen die meegroeien met de economie en die me later meer keuzeruimte kunnen bieden. Of mijn verwachtingen over die bezittingen blijven kloppen, moet ik blijven toetsen.

Ik kan niet eenvoudig kiezen om buiten het geldsysteem te leven. Mijn loon, belastingen en veel van mijn uitgaven blijven ermee verbonden. Maar begrijpen welke prikkels erin werken, helpt me om bewuster te kiezen hoe ik ermee omga. Dat inzicht kan bevrijdend zijn. Het helpt me onderscheid te maken tussen de omstandigheden waarmee ik rekening moet houden en de keuzes waarop ik zelf invloed heb.

Daarvoor moet ik twee kanten blijven bekijken: hoe geld werkt en hoe ik er zelf naar kijk. Anders kan kennis over inflatie een nieuwe bron van haast worden, of vermogensopbouw een manier om erkenning te blijven zoeken en naar steeds meer te streven. Dan verandert het instrument, maar blijft de opdracht dezelfde: altijd meer, nooit genoeg.

Ik wil mijn tijd van vandaag zo gebruiken dat er later meer keuze mogelijk is, zonder het leven van vandaag voortdurend voor later op te geven. Ook mijn gezondheid, relaties, energie en aandacht tellen daarin mee. Het playbook en de vermogensplanner helpen die afweging concreet te maken. De bestemming moet ik zelf blijven kiezen.

Genoeg is niet het hoogste bedrag dat je kunt bereiken, maar de ruimte om te kiezen wat voor jou werkelijk belangrijk is.

Bronnen en verantwoording

Dit is een persoonlijk betoog vanuit een kritisch monetaire positie. Officiële bronnen onderbouwen de werking en het beleidskader; onderzoeken onderbouwen specifieke bevindingen; filosofische en Oostenrijkse teksten leveren denkbeelden. Mijn verwachtingen over de toekomst en de verbindingen tussen die onderdelen blijven mijn eigen redenering. Rekenvoorbeelden en personages zijn illustratief. Bij de grafieken staan de afzonderlijke gegevensbronnen en bewerkingen. De verwijzingen hieronder zijn genummerd in de volgorde waarin ze voor het eerst voorkomen.

1 · Ludwig von Mises · Monetary Theory and Policy; The Theory of Money and Credit. Primaire teksten uit de Oostenrijkse traditie, opgenomen in The Mises Reader. Gebruikt als theoretische invalshoek op de ongelijke doorwerking van nieuw geld. De verdere verwachtingen over onze samenleving zijn mijn eigen betoog. Primaire teksten

2 · Matthew Mežinskis · Porkopolis Economics. Inspiratie voor de monetaire lens en trendmodellen. De mondiale monetaire basis van Porkopolis verschilt van M3 van de eurozone in onze grafiek. De calculator schat zijn eigen trends; de methodologie licht de berekening toe. Methodology · My perspective · The chart

3 · Joe Bryan · What's the Problem? Educatieve video en toelichting vanuit een uitgesproken Bitcoin-perspectief. Inspiratie voor vragen over monetaire prikkels en gedrag; geen empirisch bewijs voor alle maatschappelijke verbanden in het essay. Website en video

4 · Europese Centrale Bank · What is money? Functies van geld, fiatgeld, banktegoeden en centralebankgeld. Uitleg van de ECB

5 · McLeay, Radia & Thomas · Money creation in the modern economy (2014). Bank of England Quarterly Bulletin. Geldschepping bij bankleningen, aflossing en de grenzen aan kredietverlening. Artikel

6 · Sandra Kollen Ghizoni · Nixon Ends Convertibility of U.S. Dollars to Gold (2013). Federal Reserve History. De sluiting van het goudloket in augustus 1971 en het einde van Bretton Woods. Historische toelichting

7 · Europese Centrale Bank · What is inflation? Consumentenprijzen, de consumptiekorf en verschillen in persoonlijke inflatie. Uitleg van de ECB

8 · Barauskaitė Griškevičienė & Brand · Why the drivers of inflation matter for monetary policy (2026). ECB Blog. Verschil tussen oorzaken aan de vraag- en aanbodzijde. Gebruikt voor dat mechanisme, niet als verklaring van elke prijsstijging. Artikel

9 · Europese Centrale Bank · Monetary policy strategy statement (2025). Officiële strategie, het symmetrische inflatiedoel van twee procent op middellange termijn en de redenen voor een doel boven nul. De waardering van de gevolgen voor sparen is mijn eigen oordeel. Strategie

10 · OESO · Brick by Brick: Building Better Housing Policies (2021). Woningaanbod, vraag, prijzen en toegang tot wonen. Rapport

11 · Eurostat · Gross domestic product; OESO · Annual National Accounts FAQ. Definitie van bbp en de afbakening van productie, waaronder onbetaalde huishoudelijke diensten. De rekenvoorbeelden zijn eigen illustraties. Eurostat · OESO

12 · Philip Barrett · Interest-Growth Differentials and Debt Limits in Advanced Economies (2018). IMF Working Paper 18/82. Rente, groei en onzekerheid bij schuldhoudbaarheid. Het vereenvoudigde voorbeeld met 100 schuld is geen resultaat uit dit onderzoek. Onderzoek

13 · Europese Centrale Bank · What is a lender of last resort? Noodfinanciering voor banken, voorwaarden, systeemrisico en het risico dat verwachte bescherming gedrag beïnvloedt. Uitleg van de ECB

14 · IMF en Nationale Bank van België · Belgium Financial System Stability Assessment (2013), bespreking van de kapitaalsteun aan KBC; garantieovereenkomst van België, Frankrijk en Luxemburg met Dexia (2008). Publieke steun kan kapitaal, krediet of een garantie zijn; het bedrag ervan is niet hetzelfde als een definitief begrotingsverlies. Bron · Aanvullende bron

15 · Europese Centrale Bank · Pandemic emergency purchase programme. Aangekondigde ruimte van 750 miljard euro bij de start in maart 2020, verhoogd tot 1.850 miljard in december 2020. Dit betreft een aankoopprogramma voor effecten, geen gelijk bedrag aan giften of consumentenprijsinflatie. Bron

16 · Europese Centrale Bank · Independence; Accountability. Verdragsbasis van de onafhankelijkheid en de verantwoordingsrelatie met het Europees Parlement. Dit is iets anders dan de stelling dat het stelsel geen politieke of democratische oorsprong heeft. Onafhankelijkheid · Verantwoording

17 · Paul Verhaeghe · Identiteit (2012) en toelichtingen op de eigen boekenpagina. Gebruikt als psychoanalytische en maatschappelijke lens op identiteit, erkenning en de verwachtingen van de omgeving. De toepassing op genoeg en geld is mijn eigen uitwerking. Bron

18 · Tim Kasser · Materialistic Values and Goals (2016). Annual Review of Psychology 67, 489-514. Onderzoeksoverzicht over materialistische waarden en welbevinden. Onderzoek

19 · FOD Werkgelegenheid · Automatische loonindexering; Belgium.be · De prijsindex. De gezondheidsindex, sectorale afspraken en verschillen in tijdstip en toepassing. De persoonlijke consumptiekorf en prijzen van bezittingen worden hiervan onderscheiden. Loonindexering · Prijsindex

20 · Wereldgezondheidsorganisatie & Internationale Arbeidsorganisatie (2021). Onderzoekssynthese over lange werkweken en risico's op hartziekte en beroerte. Dit onderzoek toetst geen rechtstreeks verband met het geldstelsel. WHO/ILO

21 · Mani, Mullainathan, Shafir & Zhao · Poverty impedes cognitive function (2013). Science 341, 976-980. Twee studies naar financiële zorgen en cognitieve prestaties. Gebruikt voor het mogelijke beslag op aandacht, niet als oordeel over mensen met weinig geld. Onderzoek en samenvatting

22 · Cui en collega's · A longitudinal dyadic analysis of financial strain and mental distress among different-sex couples (2025). BMC Public Health 25, 871. Verbanden bij koppels in het Verenigd Koninkrijk; geen verklaring voor ieder huishouden. Onderzoek

23 · Statbel · In steeds meer koppels werken beide partners voltijds (6 maart 2025). Vergelijking 1999-2023 voor samenwonende partners van verschillend geslacht, beide 25-49 jaar. Deze cijfers meten de arbeidsverdeling, niet de financiële of persoonlijke motieven. Bron

24 · Thomas Helbling · Externalities: Prices Do Not Capture All Costs. IMF Finance & Development. Verschillen tussen particuliere en maatschappelijke kosten. Artikel

25 · Europees Milieuagentschap · Growth without economic growth (2021). Groei, hulpbronnengebruik en het verschil tussen efficiëntie en totale milieudruk. Toelichting en rapport

26 · Llena-Nozal, Martin & Murtin · The economy of well-being (2019). OESO Statistics Working Papers 2019/02. Welzijn en economische ontwikkeling, met aandacht voor gezondheid en sociale bescherming. Rapport

27 · US Securities and Exchange Commission · Stocks. Basiswerking van aandelen, dividend, koersverandering en verliesrisico. Er worden geen Amerikaanse fiscale of garantieregels op België toegepast. Investor.gov

28 · Richard Cantillon · Essai sur la nature du commerce en général (1755), deel II, hoofdstuk VI. Primaire beschrijving van de ongelijke en opeenvolgende doorwerking van extra geld. Engelse vertaling bij Econlib. Bron

29 · Dossche, Slačálek & Wolswijk · Monetary policy and inequality (2021). ECB Economic Bulletin 2/2021. Gebruikt voor de verschillende kanalen via rente, vermogensprijzen en werkgelegenheid. De auteurs zien monetair beleid niet als de belangrijkste oorzaak van de langdurige ongelijkheidstrend en bespreken ook gelijkmakende effecten via werk. Het essay schrijft zijn eigen bredere verwachting niet aan hen toe. Artikel

30 · OESO · Mapping trends and gaps in household wealth across OECD countries (2025). Samenstelling en verdeling van vermogen en de moeilijkere toegang tot wonen voor jonge huishoudens en huishoudens met weinig vermogen. Rapport

31 · US Securities and Exchange Commission · Asset Allocation and Diversification; Investment Products. Spreiding, fondsen, looptijd, beschikbaarheid en kosten. Deze bronnen geven algemene uitleg; geen persoonlijk portefeuilleadvies. Spreiding · Kenmerken en kosten

32 · Cazzaniga en collega's · Gen AI Artificial Intelligence and the Future of Work (2024), IMF Staff Discussion Note 2024/001. Bespreekt vervanging en aanvulling van arbeid, productiviteit en de verdeling via arbeid en kapitaal. De toepassing op een breed aandelenfonds is mijn eigen redenering. Bron

33 · Klontz, Britt, Mentzer & Klontz · Money Beliefs and Financial Behaviors (2011). Journal of Financial Therapy 2(1). Onderzoek naar geldopvattingen bij 422 deelnemers en hun samenhang met financiële kenmerken; geen bewijs van vaste persoonlijkheidstypes of een universele oorzaak. Onderzoek

34 · Raymond S. Nickerson · Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises (1998). Review of General Psychology 2(2), 175-220. Onderzoeksoverzicht over selectief zoeken en interpreteren van informatie. Onderzoek

35 · Samuelson & Zeckhauser · Status quo bias in decision making (1988). Journal of Risk and Uncertainty 1, 7-59. Voorkeur voor de bestaande keuze in experimenten en beslissingen. Onderzoek

36 · Daniel Kahneman · Maps of Bounded Rationality (2002). Nobellezing over oordelen en keuzes, met het werk dat samen met Amos Tversky tot stand kwam. Gebruikt bij referentiepunten en verliesaversie. Lezing

37 · Epictetus · Enchiridion. Primaire filosofische tekst, vertaling van Elizabeth Carter. De toepassing op een financieel plan is mijn eigen uitwerking. Tekst

38 · Benartzi & Thaler · Myopic Loss Aversion and the Equity Premium Puzzle (1993/1995). NBER Working Paper 4369; later gepubliceerd in The Quarterly Journal of Economics. Verliesaversie en de frequentie waarmee een portefeuille wordt beoordeeld. Onderzoek

39 · Wikifin · Hoeveel kost een krediet: het JKP. Toelichting van de FSMA over het vergelijken van volledige leningkosten. De voorbeelden en keuzes in dit essay zijn eigen toepassingen. Wikifin

40 · S&P Dow Jones Indices · SPIVA Europe Year End 2025, tabel 1a. Wereldwijde aandelenfondsen in EUR: 70,55 procent bleef in 2025 achter bij de S&P World, 98,44 procent over tien jaar tot 31 december 2025. Fondsen na lopende kosten, zonder instapkosten; de index heeft geen fondskosten. Gesloten en gefuseerde fondsen tellen mee. S&P World is in 2020 gelanceerd; eerdere indexgegevens zijn achteraf berekend. De vergelijking is geen bewijs dat ieder actief fonds slechter presteert of elke ETF beter is. Bron

41 · Killingsworth, Kahneman & Mellers · Income and emotional well-being: A conflict resolved (2023). PNAS 120, e2208661120. Verschillen in het verband tussen inkomen en welzijn; geen universele grens voor genoeg. Onderzoek

42 · Epicurus · Brief aan Menoeceus. Primaire filosofische tekst, vertaling van Robert Drew Hicks. De financiële toepassingen zijn eigen interpretaties. Tekst

43 · Aristoteles · Politica, boek I. Het onderscheid tussen verwerven voor het levensonderhoud en geldvermeerdering als doel wordt toegepast op hedendaagse keuzes. Tekst

44 · Paul Verhaeghe · Interview door Luc VandeVijver in 9080 magazine nummer 97 (juni 2017). Psychoanalytische visie op verlangen, tekort en de verhouding tot de ander. De toepassing op geld en genoeg is mijn eigen interpretatie. Bron

45 · Garland Farb Goldin en Fredrickson · Mindfulness Broadens Awareness and Builds Eudaimonic Meaning (2015), Psychological Inquiry 26(4), 293-314. Theoretisch model over aandacht, herwaardering en het waarderen van ervaringen. Geen bewijs dat mindfulness voor iedereen een gevoel van genoeg veroorzaakt. Bron